

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра германської філології та перекладу**

**Відтворення християнсько-богословських концептів у релігійному
перекладі (на матеріалі "Малого Катехізису" М. Лютера і його діяспорного
українського перекладу)**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»
студента II курсу магістратури
освітньої програми
*«Галузевий переклад з німецької та
англійської мови; міжкультурний
менеджмент»*,
спеціальність – 035.043 «Германські мови та
літератури (переклад включно), перша –
німецька»
Михайло Сергійович ЛУК'ЯНЕНКО
Науковий керівник:
д.філол.н., проф. Маргарита ДОРОФЄЄВА

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри германської філології та перекладу

протокол № 9 від «06» травня 2025 року

завідувач кафедри _____

к.філол.н., доц. Олександр СТАСЮК

КИЇВ 2025

ЗМІСТ

Анотація.....	1
Summary.....	2
Розділ 1. РЕЛІГІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ВИД СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	7
1.1. Поняття релігійного перекладу: історичний контекст і проблеми відтворення оригіналу.....	7
1.1.1. Поняття релігійного перекладу.....	7
1.1.2. Історичний контекст та основні проблеми.....	9
1.2. Християнсько-богословські концепти в перекладознавстві: теоретичні підходи.....	10
1.3. Особливості відтворення релігійних текстів: лексико-семантичний та стилістичний аспекти.....	12
1.3.1. Лексико-семантичний аспект.....	12
1.3.2. Стилiстичний аспект.....	20
Висновки до Розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2 ОРИГІНАЛ.....	30
2.1. Структура оригінального тексту.....	30
2.1.1. лексико-семантичний аспект.....	30
2.1.2. Стилiстичний аспект.....	32
2.2.1. Критерії відбору концептів.....	36
2.2.2. Аналіз значення концептів в оригінальному тексті.....	38
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАД.....	44
3.1. Структура перекладу.....	44
3.1.1. Лексико-семантичний аспект.....	44
3.2. Порівняльний аналіз християнсько-богословських концептів в перекладі і в оригіналі.....	56
3.3. Визначення вдалості чи невдалості відтворення християнсько-богословських концептів.....	63
Висновки до Розділу 3.....	70

ВИСНОВКИ.....	71
Глосарій.....	73
Список літератури.....	76
Zusammenfassung.....	86

АНОТАЦІЯ

Лук'яненко М. С. Відтворення християнсько-богословських концептів у релігійному перекладі (на матеріалі "Малого Катехізису" М. Лютера і його діяспорного українського перекладу)

В цій роботі досліджується, як християнсько-богословські концепти було перенесено з оригіналу Малого Катехізиса Мартіна Лютера, на переклад українською мовою, виконаний українською діаспорою в 1952 році. Було розглянуто різні теорії щодо релігійного перекладу, різні підходи до нього та було проведено дослідження текстів оригінального тексту та тексту перекладу в лексико-семантичній та стилістичній площині. На основі цієї роботи зроблено висновок щодо адекватності цього перекладу з погляду сучасного читача загалом, та християнсько-богословських концептів зокрема, а також укладено німецько-український глосарій християнсько-богословських термінів на 80 одиниць.

Ключові слова: релігійний переклад, християнсько-богословські концепти, діяспорний переклад, катехізис, порівняльний аналіз

Summary

Lukianenko M. S. Reproduction of Christian concepts in religious translation (on material of Martin Luther's "Lesser Catechism" and its diasporal ukrainian translation)

This paper explores how Christian theological concepts were transferred from the original Small Catechism of Martin Luther to the Ukrainian translation made by the Ukrainian diaspora in 1952. Different theories on religious translation, different approaches to it were considered, and the texts of the original and the translation were studied in the lexical, semantic, and stylistic plane. On the basis of this work, a conclusion was made about the adequacy of this translation from the point of view of the modern reader in general, and Christian theological concepts in particular, and a German-Ukrainian glossary of Christian theological terms with 80 units was compiled.

Key words: religious translation, christian concepts, diasporal translation, catechism, comparative analysis

ВСТУП

Актуальність дослідження. Релігійний переклад становить особливу галузь перекладознавства, що характеризується унікальним поєднанням лінгвістичних, культурологічних та богословських аспектів. Проблема адекватного відтворення християнсько-богословських концептів набуває особливої гостроти в міжконфесійному контексті, де семантичне наповнення релігійних термінів може суттєво відрізнятись залежно від конфесійної традиції. Дослідження особливостей перекладу лютеранського "Малого Катехісису" українською мовою дозволяє виявити специфіку відтворення протестантської термінології в мовному середовищі, де історично домінували православна та греко-католицька традиції.

Актуальність теми зумовлена також зростанням інтересу до релігійної літератури в сучасному українському суспільстві та потребою в якісних перекладах релігійних текстів різних конфесій. Аналіз діаспорного перекладу "Малого Катехісису" М. Лютера, виконаного в середині ХХ століття, дає змогу простежити розвиток української богословської термінології, виявити проблемні моменти в перекладацькій практиці та окреслити шляхи їх подолання.

Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі релігійного перекладу, проблема відтворення християнсько-богословських концептів у міжконфесійному контексті залишається недостатньо вивченою. Методологія аналізу релігійних перекладів потребує вдосконалення з урахуванням специфіки богословської термінології та особливостей функціонування релігійних текстів у різних конфесійних традиціях. Діаспорні переклади релігійних текстів, зокрема протестантських, досі не отримали належного висвітлення в українському перекладознавстві, що підкреслює актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі особливостей відтворення християнсько-богословських концептів у перекладі "Малого

Катехізису" М. Лютера українською мовою, виявленні факторів, що впливають на вибір перекладацьких еквівалентів, та оцінці адекватності перекладацьких рішень з огляду на богословський зміст оригіналу та потреби цільової аудиторії.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. Розробити критерії відбору та класифікації християнсько-богословських концептів у релігійному тексті, визначити їх лінгвістичні, культурологічні та богословські характеристики.

2. Проаналізувати оригінальний текст "Малого Катехізису" М. Лютера з погляду лексико-семантичних та стилістичних особливостей, виявити специфіку функціонування християнсько-богословських концептів у контексті лютеранського віровчення.

3. Дослідити специфіку відтворення християнсько-богословських концептів в українському перекладі "Малого Катехізису" М. Лютера, ідентифікувати використані перекладацькі стратегії та прийоми, визначити ступінь їх адекватності.

4. Виявити основні фактори, що впливають на якість перекладу релігійної термінології, та запропонувати шляхи вдосконалення відтворення християнсько-богословських концептів у релігійному перекладі.

Об'єктом дослідження є релігійний переклад як особливий вид перекладацької діяльності, що вимагає врахування богословських, лінгвістичних та культурологічних аспектів при відтворенні релігійних текстів іншою мовою.

Предметом дослідження визначено особливості відтворення християнсько-богословських концептів у перекладі "Малого Катехізису" М. Лютера українською мовою, зокрема вибір лексичних еквівалентів, використання перекладацьких трансформацій та вплив конфесійних факторів на перекладацькі рішення.

Матеріалом дослідження слугують оригінальний німецькомовний текст "Малого Катехізису" М. Лютера та його український діаспорний переклад,

виконаний у 1952 році. Для аналізу відібрано понад 70 християнсько-богословських концептів, що функціонують у досліджуваних текстах та становлять термінологічну основу лютеранського катехізису.

Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що поєднує методи лінгвістичного, перекладознавчого та богословського аналізу. Застосовано концептуальний аналіз для визначення змісту та структури богословських концептів; порівняльно-перекладознавчий аналіз для зіставлення оригіналу та перекладу; лексико-семантичний аналіз для дослідження термінологічних одиниць; стилістичний аналіз для виявлення стилістичних особливостей оригіналу та перекладу; історико-культурологічний підхід для врахування контексту створення перекладу та його функціонування у цільовій культурі. Комплексний характер методології зумовлений міждисциплінарною природою досліджуваного об'єкта.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українському перекладознавстві здійснено комплексний аналіз відтворення християнсько-богословських концептів у діаспорному перекладі "Малого Катехізису" М. Лютера. Розроблено критерії відбору та класифікації християнсько-богословських концептів у релігійному тексті, що дозволяє систематизувати підходи до аналізу релігійної термінології. Виявлено специфіку відтворення протестантської термінології українською мовою в контексті міжконфесійного перекладу. Визначено фактори, що впливають на якість перекладу релігійних текстів, зокрема історичний контекст створення перекладу, конфесійну специфіку, регіональні особливості української мови та прагматичні міркування. Запропоновано типологію проблемних аспектів перекладу християнсько-богословських концептів та шляхи їх подолання.

Теоретичне значення роботи визначається внеском у розвиток методології дослідження релігійного перекладу. Уточнено поняття "християнсько-богословський концепт" у перекладознавчому аспекті, виявлено його лінгвістичні, культурологічні та богословські характеристики. Поглиблено розуміння міжконфесійних аспектів релігійного перекладу, зокрема проблем

відтворення протестантської термінології в культурному середовищі з домінуванням православної та греко-католицької традицій. Систематизовано підходи до аналізу та оцінки якості перекладу релігійних текстів з урахуванням богословської точності, термінологічної усталеності, комунікативної ефективності, стилістичної відповідності та функціональної еквівалентності.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування його результатів при створенні нових та редагуванні існуючих перекладів релігійних текстів, зокрема протестантської літератури українською мовою. Матеріали роботи можуть бути використані в навчальних курсах з теорії та практики перекладу, лінгвістики релігійного дискурсу, міжкультурної комунікації. Розроблені критерії аналізу християнсько-богословських концептів можуть слугувати методологічною основою для подальших досліджень у галузі релігійного перекладу. Виявлені особливості відтворення релігійної термінології сприятимуть уніфікації української богословської термінології та підвищенню якості перекладів релігійних текстів різних конфесій.

Апробацію роботи було здійснено під час III семінару молодих учених «Актуальні проблеми перекладознавства та порівняльних студій» 12.02.2025

РОЗДІЛ 1

РЕЛІГІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД

ЯК ВИД СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Поняття релігійного перекладу: історичний контекст і проблеми відтворення оригіналу

1.1.1. Поняття релігійного перекладу

Переклад релігійних текстів – це одне з найскладніших і відповідальних завдань в галузі перекладацької діяльності. Цей процес вимагає не лише глибоких мовних знань, але й розуміння культурних, історичних та релігійних контекстів. Ці тексти мають величезне значення для мільйонів вірників по всьому світу, і навіть незначні помилки в перекладі можуть призвести до серйозних наслідків. Від правильного розуміння та інтерпретації священних текстів залежить багато чинників : від особистої віри окремих людей до цілих культур і суспільств. За Дугласом Робінсоном, релігійний переклад є неясним з точки зору перекладацького статусу (Чи можна або чи слід перекладати релігійні тексти? Як, коли, для кого і з якими запобіжниками або яким регулюванням слід здійснювати переклад релігійних текстів?), сакральності (Чи перекладений релігійний текст зберігає свою сакральність або чи він є тільки копією священного тексту? Що таке сакральність, в чому вона полягає чи перебуває, чи чому притаманна, і чи можна її перенести через межі культури?) і тексту (Що таке релігійний текст в усній культурі? Якими є межі релігійного тексту в літературній культурі? Чи береться до уваги літургійне використання перекладного тексту?). Ці стрижневі питання слугують для контекстуалізації природи перекладацької діяльності відносно трьох основних монотеїстичних релігій – іудаїзму, християнства й ісламу та їхніх основних релігійних текстів – Талмуду, Біблії та Корану.[2]

Основна мета перекладу релігійних текстів – донести до читача зміст (смысл) і дух оригіналу. Однак заявлена мета потребує особливого стратегічного підходу перекладача до відтворення концептуального задуму на рівні тексту та врахування екстралінгвістичних (дискурсивних) чинників оригіналу. З погляду локальних тактик у перекладі необхідно адекватно вербалізувати одиниці різних рівнів першотвору, насамперед християнсько-богословські концепти. Важливо зберегти автентичність тексту, його стилістичні та лінгвістичні особливості, при цьому зберігаючи зрозумілість і доступність оригіналу для цільової аудиторії. Згідно з Тарасом Шмігером, релігійний переклад – це переклад письменства, яке обслуговує релігійне життя суспільства – від поетичного сприйняття Бога до теоретичного осмислення віри, від молитов і гимнів через проповіді й життя до катехизмів і богословських трактатів.[Шмігер 2016, с. 153-160] Це визначення належить до небагатьох перекладознавчих дефініцій поняття релігійного перекладу, і воно, на нашу думку, не є дуже вдалим, оскільки залишає поза увагою головну ознаку, яка відрізняє релігійний переклад від нерелігійного, а саме те, що релігійний переклад повинен зберегти сакральність оригінального тексту в тексті перекладу. Тому, пропонуємо власне, доповнене визначення, яким і будемо користуватися в подальшому в цій праці, а саме: релігійний переклад – це переклад текстів релігійної тематики, який зберігає сакральність оригінального тексту. Що ж таке сакральність, і чому вона настільки важлива для релігійного перекладу? Велика Українська Енциклопедія надає таке визначення: Сакральний – священний, присвячений Богу; характеристика простору, об'єктів, дій, предметів тощо, що пов'язані з вклонінням надприродному, відносяться до релігійного культу.[4] Важлива вона тому, що авторитет цих текстів виходить від факту, що цей текст – Слово Боже, і походить від Бога, а не від людини. Якщо ця умова не виконується, текст перетворюється з релігійного на художню літературу і втрачає свою релевантність як текст релігійного дискурсу.

1.1.2. Історичний контекст та основні проблеми

Переклад релігійних текстів, так само як і самі тексти, не можна розглядати без історичного контексту, адже більшість з них була написана більш як тисячу років тому. Через це, перекладачу потрібно приділяти дуже велику увагу балансу між збереженням оригінальної термінології, а отже збереженням сакральності тексту, та приведенням термінології у відповідність з терміносистемою (змістом і обсягом відповідного поняття), притаманною мові перекладу в час, коли було зроблено цей переклад, а отже, покращенням зрозумілості тексту. Хоча така проблема і вирішується за допомогою виносок, кількість таких виносок, які потрібно було б зробити для перекладу основного богословського тексту християнства, а саме Біблії, робить такий підхід непрактичним. Другою частиною історичного контексту є той факт, що через ті історичні події, через які пройшла Україна, оформлення саме українського корпусу релігійної термінології не завершене і по сьогодні, на що вказують в своїх роботах такі дослідники та дослідниці як Н. Бабич [Бабич, 1998, с. 161-169], Задорожний [Задорожний, 1998, с. 136-145]

1.1.3. Основні проблеми

Головною проблемою в перекладі релігійних текстів є те, що через віддаленість у часі, а у випадку Біблії ще й географічно, між їх авторами і сучасними читачами, дуже важко зберегти оригінальний зміст тексту, зробивши його при цьому зрозумілим для сучасної людини. Ще більше цю проблему ускладнює необхідність зберегти сакральність цього тексту, що можливо тільки при точній передачі його змісту. Перед перекладачем постає вибір: або адаптувати культурні реалії (і якщо так, то як?), або залишити оригінальні, ризикуючи при цьому створити непорозуміння у читачів. Прикладом такої проблеми може бути сюжет Входу Господнього в Єрусалим, під час якого, Ісуса вітали пальмовим листям. В Україні пальми не ростуть, тому культурна

асоціація «пальмове листя = перемога»[Norden, 1985] була б втрачена. Стратегія одомашнення в такому випадку рекомендує вибрати якийсь інший символ, який в цільовій культурі асоціюється з тим самим, що і символ в оригіналі у вихідній культурі. Таке рішення було б доречним, якби не критичне значення релігійних текстів для формування культури, та необхідності, знову ж таки, зберегти сакральність. Більше того, перекладачі, не маючи релігійної освіти, можуть припуститися помилок, а тому, нам здається правильнішим, що підтверджується застосуванням саме цього методу у найпопулярнішому перекладі Біблії в Україні – Біблії Огієнка. Другою, дуже болючою проблемою є невизначеність в термінологічному полі. Хоча і існують словники релігійної термінології, наприклад на сайтах церков, чи в підручниках з релігієзнавства(як от словник релігійних термінів у підручнику «Релігієзнавство» Лубського, але вони не користуються офіційним визнанням, та подекуди оформлені скоріше в науково-популярному стилі, ніж в науковому, як от така словникова стаття «Любов - слово любов Бог явив людям у Сині своїм, який навчає нас, що любов до Бога і любов до ближнього - "найбільша й найперша заповідь."»[7]

1.2. Християнсько-богословські концепти в перекладознавстві: теоретичні підходи

Концепт БОГ у біблійному дискурсі розглядаємо крізь призму фреймових структур з виділенням п'яти базових фреймів: *предметного*, що включає слоти [БОГ є СТІЛЬКИ (кількість)], [БОГ є ТАКИЙ (якість)], [БОГ існує ТАК (спосіб буття)], [БОГ існує ТАМ/ТОДИ (місце і час)]; акціонального – [БОГ (агенс) діє на ХТОСЬ (пацієнс)], [БОГ (агенс) діє для ЩОСЬ (ціль)], [БОГ (агенс) діє з ЩОСЬ (інструмент)], [БОГ (агенс) діє для ХТОСЬ (бенефіціант)], [БОГ (каузатор) творить ХТОСЬ/ЩОСЬ (результат)]; таксономічного – [БОГ є ХТОСЬ (роль)]; посесивного – [БОГ (власник) має ХТОСЬ/ЩОСЬ (власність)]; компаративного – [БОГ (референт) є якби ХТОСЬ/ЩОСЬ (корелят), за допомогою яких з'ясовуються онтологічні, концептуальні параметри,

здійснюється категоризація в системі координат: концепт – субконцепт (концептема, опозиція) – партиципiант.[Мацьків 2007, с. 33-37]. Приклади таких фреймів чітко простежуються як в оригінальному тексті, так і в перекладі, а саме предметний (Ich bin der Herr, dein Gott. Du sollst nicht andere Götter haben neben mir - Я Господь Бог твій. Не будеш мати інших Богів крім мене!; Ich glaube an Gott, den Vater, den Allmächtigen, den Schöpfer des Himmels und der Erde - Вірую в Бога Отця, Всемогучого, Творця неба і землі; Und an Jesus Christus, seinen eingeborenen Sohn, unsern Herrn, empfangen durch den Heiligen Geist, geboren von der Jungfrau Maria, gelitten unter Pontius Pilatus, gekreuzigt, gestorben und begraben, hinabgestiegen in das Reich des Todes, am dritten Tage auferstanden von den Toten, aufgeföhren in den Himmel - Вірую в Ісуса Христа, Його Сина Єдинороднього, Господа нашого, котрий зачався від Духа Святого, народився з Діви Марії, страдав за Понтія Пілата, розп'ятий був, умер і був похований, зійшов до аду, в третій день воскрес, вознісся на небо і сидить праворуч Бога, Отця всемогучого, звідки прийде судити живих і мертвих; Vater unser im Himmel - Отче наш, що єси на небі), акціональний (Ich glaube, daß mich Gott geschaffen hat samt allen Kreaturen, mir Leib und Seele, Augen, Ohren und alle Glieder, Vernunft und alle Sinne gegeben hat und noch erhält; dazu Kleider und Schuh, Essen und Trinken, Haus und Hof, Weib und Kind, Acker, Vieh und alle Güter; mit allem, was not tut für Leib und Leben, mich reichlich und täglich versorgt, in allen Gefahren beschirmt und vor allem Übel behütet und bewahrt; und das alles aus lauter väterlicher, göttlicher Güte und Barmherzigkeit, ohn' all mein Verdienst und Würdigkeit - Вірую, що Бог сотворив мене разом з усіма створіннями, дав мені тіло й душу, очі й уші і всі члени, розум і всі змисли й надто мене удержує. До того Він дає мені одержу й взуття, їду й напiток, дім і господарство, жінку й дітей, поле, скот і всяке добро. Він щодня забезпечує мене щедро в усе потрібне до життя та в поживу для тіла. Він захищає мене від небезпек, стереже й зберігає перед усяким злом. І це все діється тільки із батьківської Божої доброти й милосердя, хоч я зовсім на це не заслуговую й цього не гідний.), таксономічного (Gott versucht zwar niemand; aber wir bitten in diesem Gebet, daß

Gott uns wolle behüten und erhalten, auf daß uns der Teufel, die Welt und unser Fleisch nicht betrüge und verführe in Mißglauben, Verzweiflung und andere große Schande und Laster; und ob wir damit angefochten würden, daß wir doch endlich gewinnen und den Sieg behalten. – Щоправда Бог нікого не спокушує, але ми просимо в цій молитві, щоби Бог нас зберігав і заховував, щоби нас не обманювали ні злий дух ні світ, ані наше тіло та щоб не зводили нас на дорогу блудної віри, розпуки й іншого великого упадку чи налогу. А коли б ми всежтаки були спокушувані, то просимо Його, щоб ми таки побідили і в побіді витримали.), компаративного (Gott will uns damit locken, daß wir glauben sollen, er sei unser rechter Vater und wir seine rechten Kinder, damit wir getrost und mit aller Zuversicht ihn bitten sollen wie die lieben Kinder ihren lieben Vater. - Цим Бог хоче нас заохотити, щоб ми увірували, що Він наш справжній батько, а ми Його справжні діти, щоб ми сміло і з повним довірям Його просили, як улюблені діти –любого батька).

1.3. Особливості відтворення релігійних текстів: лексико-семантичний та стилістичний аспекти

1.3.1. Лексико-семантичний аспект

Переклад релігійних текстів становить особливу галузь перекладознавства, яка вимагає від перекладача комплексного підходу, глибокого розуміння богословських концептів та їхнього функціонування в межах релігійних традицій. Перекладознавець повинен бути обізнаний не лише з лінгвістичними особливостями мови оригіналу та мови перекладу, але й з історичним контекстом створення тексту, теологічною системою, до якої належить текст, та специфікою сприйняття релігійних понять у цільовій культурі. Релігійний переклад, особливо переклад канонічних та догматичних текстів, постає як складна герменевтична діяльність, що виходить далеко за межі суто лінгвістичних трансформацій [8].

Фахова релігійна лексика відзначається високим ступенем концептуальності й абстрактності, що ускладнює процес пошуку адекватних відповідників у мові перекладу. Протягом століть в різних релігійних традиціях формувалися власні термінологічні системи, які мають складну внутрішню структуру та відображають догматичні особливості конкретних конфесій. Терміносистеми різних мов розвивалися різними шляхами, що створило ситуацію асиметрії між ними, коли термін однієї мови не має повного еквіваленту в іншій. При перекладі релігійних термінів ця асиметрія становить серйозну перешкоду, що вимагає від перекладача творчого підходу та глибокого розуміння релігійних концептів [3].

Релігійні тексти характеризуються наявністю **концептуально-трансцендентної інформації**, яку необхідно зберегти при перекладі. За визначенням Н. Попович, концептуально-трансцендентна еквівалентність – це «відповідність мовної одиниці оригіналу мовній одиниці перекладу на рівні їх смислового наповнення через наявність у них концептуально-трансцендентних сем (змістових елементів семеми, що характеризують Бога, Його природу та властивості)» [4]. Саме збереження таких трансцендентних сем при перекладі дозволяє говорити про адекватність перекладеного тексту. Важливою особливістю релігійного перекладу є те, що концептуально-трансцендентна інформація становить інформацію першого роду, тобто таку, яка має пріоритет при перекладі над предметно-логічною (об'єктивною) та суб'єктивною інформацією [3].

Лексико-семантичний аналіз перекладу релігійних текстів вимагає особливої уваги до релігійної термінології, яка становить ядро будь-якого богословського тексту. В контексті перекладу лютеранських текстів українською мовою особливо важливо розуміти історичний розвиток німецької релігійної термінології, яка зазнала значних змін під впливом Реформації, і особливо перекладацької діяльності Мартіна Лютера. Лютер, створюючи свій переклад Біблії німецькою мовою, сформував основи німецької богословської термінології, яка згодом стала нормативною для протестантської традиції [1, 4].

Богословські концепти як одиниці ментальної сфери, матеріалізовані в мові за допомогою термінів, становлять особливу складність для перекладачів. Наприклад, у лютеранській термінології, що використовується в «Малому Катехізисі» Мартіна Лютера, фундаментальні концепти *Gnade* (благодать), *Rechtfertigung* (виправдання), *Glaube* (віра), *Erlösung* (спасіння), *Sünde* (гріх) несуть у собі комплекс теологічних значень, сформованих у контексті Реформації, терміни відображають специфічне лютеранське розуміння взаємодії Бога з людиною, процесу спасіння, роль віри та добрих справ. При перекладі цих концептів українською мовою необхідно враховувати, що українська релігійна термінологія формувалася переважно під впливом православної та греко-католицької традицій, які мають власне розуміння цих богословських понять [7, с. 103].

Складність перекладу богословських концептів полягає також у тому, що вони мають не лише денотативне, але й конотативне значення, сформоване століттями богословських дискусій і практичного використання в релігійному житті. Конотації, пов'язані з релігійними термінами, можуть суттєво відрізнятися в різних конфесійних традиціях. Наприклад, термін «причастя» в католицькій, православної та протестантській традиціях має різні богословські конотації, що відображає різницю в розумінні цього таїнства [5, с. 23].

При перекладі релігійної термінології важливо також враховувати **внутрішню форму терміна**, яка часто містить важливу богословську інформацію. Наприклад, німецький термін *Rechtfertigung* (виправдання) має внутрішню форму, пов'язану з поняттями *Recht* (право) та *fertigen* (робити), що відображає лютеранське розуміння виправдання як юридичного акту, через який Бог проголошує грішника праведним. При перекладі цього терміна українською мовою важливо зберегти це значення, оскільки воно відображає специфіку лютеранського богослов'я [6, с. 48].

Для адекватного перекладу релігійних термінів необхідно враховувати **гіперо-гіпонімічні відношення** у терміносистемах різних мов. У релігійній термінології часто спостерігається асиметрія цих відношень між мовами. Те, що

в одній мові виражається гіперонімом, в іншій може передаватися гіпонімом, і навпаки. Наприклад, німецький термін *Buße* (покаяння) має ширше значення, ніж український термін «покаяння», оскільки включає в себе як внутрішнє каяття, так і зовнішні акти спокути. В українській мові для передачі цього комплексу значень може знадобитися використання декількох термінів або описова конструкція [10, с. 159].

Лексико-семантичні трансформації при перекладі богословських термінів повинні враховувати не тільки загальномовні норми, але й специфіку богословської традиції, до якої належить перекладений текст. При перекладі «Малого Катехісису» Мартіна Лютера українською мовою перекладач зіштовхується з необхідністю знайти баланс між збереженням специфіки лютеранської термінології та її адаптацією до української релігійної традиції [9, с. 136].

Серед лексико-семантичних трансформацій, які застосовуються при перекладі релігійних текстів, можна виділити:

Конкретизацію – заміну родового поняття видовим. При перекладі релігійних текстів ця трансформація повинна застосовуватися з великою обережністю, оскільки надмірна конкретизація може призвести до спотворення богословського змісту. Наприклад, німецький термін *Vergebung* (прощення) в деяких контекстах може конкретизуватися як «відпущення гріхів», але така конкретизація доречна лише в певних богословських контекстах [8, с. 32].

Генералізацію – заміну видового поняття родовим, що також може призвести до втрати теологічних нюансів. Наприклад, німецький термін *Abendmahl* (вечеря Господня) при перекладі може бути генералізований до терміну «причастя», що є більш загальним поняттям, але при цьому втрачається специфічно лютеранське розуміння цього таїнства [7, с. 87].

Модуляцію – заміну слова чи словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться із значення вихідної одиниці. У релігійних перекладах модуляція часто відбувається з урахуванням богословської традиції мови перекладу. Наприклад, німецький

вираз *das Wort Gottes* (слово Боже) може перекладатися як «Святе Письмо» або «Біблія» в залежності від контексту та традиції [2, с. 43].

Експлікацію – заміну лексичної одиниці мови оригіналу словосполученням, що пояснює її значення. Ця трансформація часто застосовується при перекладі релігійних термінів, які не мають прямих відповідників у мові перекладу. Наприклад, німецький термін *Gottesdienst* (богослужіння) в лютеранській традиції має специфічне значення, яке може вимагати експлікації в українському перекладі [11, с. 76].

Особливу проблему при перекладі релігійних текстів становлять **реалії** – слова, що позначають предмети, поняття, явища, характерні для життя, побуту, культури, соціального та історичного розвитку однієї нації та чужі для іншої. У релігійних текстах часто зустрічаються реалії, пов'язані з обрядами, церковною організацією, предметами культу, які можуть не мати аналогів у культурі мови перекладу. При перекладі таких реалій можуть застосовуватися різні прийоми: транскрипція, калькування, функціональна заміна, описовий переклад [5, с. 57].

Одним із ключових завдань при перекладі релігійних текстів є відтворення **біблійних алюзій та цитат**. Релігійні тексти, особливо богословські трактати та катехізиси, часто містять численні посилання на Біблію, які можуть бути як прямими цитатами, так і алюзіями. При перекладі таких посилань перед перекладачем постає вибір: перекладати їх безпосередньо з тексту оригіналу чи використовувати уже наявні переклади Біблії цільовою мовою. Кожен з цих підходів має свої переваги та недоліки. Переклад безпосередньо з оригіналу дозволяє зберегти особливості авторського розуміння біблійного тексту, але може створити неузгодженість із загальноприйнятими перекладами Біблії. Використання наявних перекладів Біблії робить текст більш знайомим для читача, але може не відобразити авторські нюанси інтерпретації [4, с. 12].

У контексті перекладу «Малого Катехізису» Мартіна Лютера це питання має особливе значення, оскільки Лютер цитував Біблію у власному перекладі німецькою мовою, який мав величезний вплив на формування німецької мови

та релігійної термінології. Перекладаючи цитати з Біблії в катехізисі, український перекладач повинен враховувати, що ці цитати не є нейтральними, а відображають лютеранське розуміння біблійного тексту [1, с. 158].

Функціонування релігійної термінології в тексті також пов'язане з явищем **сакралізації мови** – наданням мовним одиницям особливого, священного статусу. Сакралізація мови може проявлятися на різних рівнях: фонетичному (особлива вимова сакральних слів), лексичному (використання архаїзмів, церковнослов'янїзмів), синтаксичному (інверсія, повтори, паралелізм). При перекладі релігійних текстів необхідно враховувати ступінь сакралізації оригінального тексту та знайти відповідні засоби сакралізації в мові перекладу [31].

Мовні, культурні й конфесійні перешкоди становлять значний виклик для перекладача релігійних текстів. Н. Попович визначає ці перешкоди як «історико-інформаційне нагромадження, яке отримує термін під час історико-контекстуального існування в конкретній галузі науки, що унеможливорює або ускладнює його відтворення з мови оригіналу мовою перекладу» [14]. Лексико-семантичний аспект перекладу релігійних текстів також ускладнюється наявністю архаїзмів та історизмів, які потребують особливого підходу до перекладу [22].

Темпоральні перешкоди ускладнюють переклад не лише через застарілі слова, а й через семантичні зміни, що відбулися з багатьма термінами протягом століть. Наприклад, німецьке слово *Buße* (покаяння) в часи Лютера мало конкретні теологічні конотації, пов'язані з його розумінням спасіння, але сьогодні це слово може сприйматися по-іншому і вимагає додаткових пояснень у перекладі. Такі семантичні зрушення спостерігаються в багатьох релігійних термінах, що вимагає від перекладача глибокого розуміння історії розвитку богословської думки [12].

При перекладі лютеранських текстів українською мовою виникає також проблема **конфесійних відмінностей** у вживанні термінології. Україна має давню православну та греко-католицьку традиції, що вплинули на формування

української релігійної лексики. Лютеранська термінологія часто не має прямих відповідників у цій традиції, що створює додаткові труднощі для перекладача [15].

При перекладі релігійних текстів перекладач повинен також враховувати **інтертекстуальні зв'язки** оригінального тексту. Релігійні тексти, особливо богословські трактати, часто містять посилання не тільки на Біблію, але й на інші релігійні тексти: патристику, вчительство церкви, літургічні тексти. Ці інтертекстуальні зв'язки створюють додатковий рівень значення, який повинен бути відтворений при перекладі. Наприклад, «Малий Катехізис» Лютера містить посилання не тільки на Біблію, але й на ранньохристиянські символи віри, зокрема Апостольський символ віри, який має свою традицію перекладу українською мовою [3].

Особливу увагу при перекладі релігійних текстів слід приділяти **метафорам та образам**, які мають богословське значення. Релігійні тексти часто використовують метафори для пояснення трансцендентних понять, і ці метафори можуть мати глибоке богословське значення. Наприклад, метафора **umbrella** (парасолька, покров) - широко використовувалася в лютеранському богослов'ї для пояснення концепції виправдання – людина знаходиться під покровом Божої благодаті. При перекладі таких метафор необхідно враховувати, чи буде ця метафора зрозумілою в цільовій культурі і чи матиме вона те ж богословське значення [19].

Важливим аспектом лексико-семантичного аналізу перекладу релігійних текстів є також **відтворення конотацій**, пов'язаних з релігійними термінами. Конотації можуть бути позитивними, негативними або нейтральними, і вони часто відрізняються в різних конфесійних традиціях. Наприклад, термін «обряд» може мати негативну конотацію в деяких протестантських традиціях, але позитивну чи нейтральну в православній або католицькій традиції. При перекладі необхідно враховувати ці конотативні відмінності і знаходити терміни з відповідними конотаціями в мові перекладу [25].

Діаспорний переклад «Малого Катехісису» Мартіна Лютера українською мовою становить цікавий приклад для лексико-семантичного аналізу, оскільки відображає специфічний підхід до перекладу лютеранського тексту в контексті української діаспори, яка мала власну релігійну традицію. Аналіз цього перекладу дозволяє виявити стратегії, які використовували перекладачі для відтворення лютеранської термінології українською мовою, зберігаючи при цьому автентичність оригіналу та адаптуючи його до українського культурного контексту [14].

Таблиця 1.1 – Складність деяких ключових лютеранських термінів українською мовою

Німецький термін	Український відповідник	Смислові нюанси, які потребують відтворення
Gnade	Благодать	Лютеранське розуміння благодаті як безумовного дару, незалежного від діл
Rechtfertigung	Виправдання	Юридичний аспект виправдання, проголошення праведним, а не становлення праведним
Glaube	Віра	Віра як дар Божий, а не людське досягнення
Buße	Покаяння	Включає як внутрішнє каяття, так і зовнішні прояви
Abendmahl	Вечеря Господня, Причастя	Лютеранське розуміння реальної присутності Христа, відмінне від католического та православного
Taufe	Хрещення	Лютеранське розуміння хрещення як таїнства, що діє через віру
Gesetz	Закон	У лютеранському богослов'ї має специфічне значення, пов'язане з доктриною "Закон і Євангеліє"
Evangelium	Євангеліє	Не просто книга, а Блага Вість про спасіння через віру
Freiheit	Свобода християнина	Особливе лютеранське розуміння свободи від закону, але не для гріха
Amt	Служіння	Лютеранське розуміння церковного служіння,

Слід зазначити, що перекладачі діаспорного українського перекладу «Малого Катехізису» зіткнулися з необхідністю не лише знайти лексичні відповідники німецьким термінам, але й передати їхнє богословське значення в контексті лютеранського вчення. Вони вирішували це завдання різними способами: використанням традиційних українських релігійних термінів з додатковими поясненнями, створенням неологізмів, запозиченням термінів з інших мов, описовим перекладом [3].

1.3.2. Стилiстичний аспект

Релігійний стиль як функціональний різновид мови характеризується набором специфічних стилістичних рис, збереження яких є важливим завданням перекладача. Історично сформований релігійний стиль має складну структуру з підстилями та жанрами, що відрізняються стилістичними особливостями. В українському мовознавстві релігійний стиль визначається як «історично сформований, суспільно усвідомлений різновид загальнонаціональної мови, який відрізняється від інших функціональних стилів принципами відбору та організацією мовних засобів і самими мовними засобами відповідно до сфер спілкування» [5].

Релігійний стиль має низку специфічних функцій: комунікативну (спілкування віруючих між собою та з Богом), інформативну (передача релігійних знань), емоційно-експресивну (вираження релігійних почуттів), імперативну (спонукання до певних дій та поведінки), кумулятивну (збереження та передача релігійної традиції), естетичну (створення естетичного враження). Ці функції реалізуються через специфічні мовні засоби, які повинні бути адекватно відтворені при перекладі [8].

Структура релігійного стилю включає декілька підстилів, кожен з яких має свої стилістичні особливості: літургійний (богослужбовий), гомілетичний

(проповідницький), катехизичний (навчальний), агіографічний (життя святих), апологетичний (захист віри), патристичний (отці церкви), догматичний (викладення догматів). «Малий Катехізіс» Мартіна Лютера належить до катехизичного підстилю, що визначає його стилістичні особливості та впливає на вибір перекладацьких стратегій [11].

Жанрово-стильові особливості катехізісу як типу тексту мають бути збережені при перекладі. Катехізіси характеризуються діалогічною формою (питання-відповідь), лаконічністю формулювань, дидактичною спрямованістю, наявністю біблійних цитат як аргументів, логічною структурованістю матеріалу. Український переклад «Малого Катехізісу» повинен відтворювати ці стилістичні характеристики, щоб зберегти функціональність тексту як дидактичного інструменту [9].

Катехізіс як жанр релігійної літератури має давню традицію, що сягає ранньохристиянських часів. Вже у творах отців церкви можна знайти тексти, структуровані у формі питань та відповідей, призначені для навчання основам християнської віри. В епоху Реформації катехізіс став одним із основних інструментів релігійної освіти. Мартін Лютер створив свій «Малий Катехізіс» як простий і доступний виклад основ християнської віри для простих людей та дітей. Він використовував прості мовні конструкції, повторення ключових ідей, мнемонічні прийоми, щоб полегшити запам'ятовування, стилістичні особливості оригіналу повинні бути відтворені в перекладі [7].

Стилістичний аспект перекладу релігійних текстів тісно пов'язаний з проблемою передачі **сакральності** – особливої урочистості, піднесеності мови, що відрізняє релігійні тексти від світських. У різних мовних і конфесійних традиціях сакральність виражається різними мовними засобами. В українській мові сакральність часто асоціюється з церковнослов'янською мовою та її елементами в сучасних релігійних текстах. В німецькій лютеранській традиції сакральність мови часто виражається через використання архаїчних мовних форм, специфічної синтаксичної структури, урочистої лексики [16].

При перекладі релігійних текстів з німецької на українську мову перекладач повинен знайти адекватні засоби передачі сакральності, враховуючи при цьому відмінності в традиціях сакралізації мови в німецькій та українській культурах. Цей процес ускладнюється тим, що надмірна сакралізація може зробити текст важким для розуміння, а недостатня – позбавити його необхідного рівня урочистості та серйозності [14].

Одним із аспектів сакралізації мови є використання **архаїзмів та історизмів**. У німецькій лютеранській традиції архаїзми часто зберігаються в релігійних текстах як маркери їхньої сакральності та історичної спадкоємності. В українській релігійній традиції також широко використовуються архаїзми, зокрема церковнослов'янізми. Однак механічне збереження всіх архаїзмів оригіналу може зробити переклад незрозумілим для сучасного читача. Перекладач повинен знайти баланс між збереженням історичної дистанції та забезпеченням розуміння тексту [10].

В. Копітлов пропонує дотримуватися подвійного принципу у перекладі творів, віддалених у часі: 1) відмови від неологізмів і 2) тактовного використання архаїзмів, підхід дозволяє зберегти історичний колорит тексту, не перевантажуючи його застарілими словами та конструкціями, які можуть бути незрозумілими для сучасного читача [12].

Ритміко-мелодійна організація релігійних текстів також має важливе значення при перекладі. Хоча катехізис не є літургійним текстом, який читається вголос під час богослужіння, все ж він часто використовується для усного читання та запам'ятовування. Ритмічні та фонетичні особливості тексту впливають на його сприйняття та запам'ятовування [25].

У катехізисі Лютера ритміко-мелодійна організація проявляється в симетричній побудові речень, паралелізмі, повторах ключових слів та фраз, що полегшує запам'ятовування. При перекладі українською мовою перекладач повинен прагнути зберегти ці ритмічні особливості, знаходячи відповідні ритмічні структури в українській мові [31].

Для катехізису як жанру характерна **прагматична спрямованість** на пояснення релігійних істин простою, доступною мовою. Мартін Лютер створював свій катехізис з метою пояснити основи християнської віри простим людям, тому уникав складних богословських конструкцій і надлишкової термінології. Збереження цієї простоти та доступності при перекладі є важливим завданням перекладача, що впливає на його стилістичні рішення [9].

Лютер у своїх творах, зокрема в катехізисі, використовував мову, близьку до народної, уникаючи надмірного академізму та абстрактності, що було революційним підходом для свого часу, коли релігійні тексти здебільшого створювалися латиною і були недоступні для широких мас. Перекладаючи катехізис українською мовою, перекладач повинен зберегти цю спрямованість на доступність, використовуючи просту, зрозумілу мову, але не втрачаючи при цьому богословської глибини оригіналу [28].

Важливим аспектом перекладу релігійних текстів є **відтворення модальності** – ставлення автора до висловлюваного змісту. У релігійних текстах модальність часто виражає абсолютну впевненість у істинності релігійних догматів, що відображається у використанні стверджувальних форм дієслів, відсутності модальних слів, що виражають сумнів, специфічних синтаксичних конструкцій. При перекладі необхідно зберегти цю модальність, використовуючи відповідні мовні засоби в мові перекладу [25].

У катехізисі Лютера модальність впевненості виражається через використання стверджувальних речень, імперативних форм, питально-відповідних конструкцій, де відповідь представлена як безсумнівна істина, модальність повинна бути збережена в українському перекладі, оскільки вона відображає догматичний характер релігійного тексту [37].

Синтаксичні особливості релігійного стилю також потребують уваги при перекладі. Для релігійних текстів характерне використання складних синтаксичних конструкцій, паралелізму, інверсії, риторичних питань, що створює особливий урочистий стиль. Однак «Малий Катехізис» Лютера характеризується відносно простим синтаксисом, що відображає його

дидактичну спрямованість. При перекладі необхідно зберегти цю синтаксичну простоту, що є важливою стилістичною характеристикою оригіналу [4, с. 76].

Водночас, німецька мова Лютерівського періоду має свої синтаксичні особливості, які відрізняються від сучасної німецької мови, особливості включають порядок слів, характерний для ранньонововісньонімецької мови, специфічні сполучники та сполучні слова, використання герундія та інфінітивних конструкцій. При перекладі українською мовою перекладач повинен вирішити, якою мірою зберігати ці історичні синтаксичні особливості, а де адаптувати їх до сучасних норм української мови [9].

Стилістичний аналіз перекладу «Малого Катехізісу» Лютера українською мовою повинен враховувати також **стилістичні фігури та тропи**, які використовуються в оригіналі. Хоча катехізіс як жанр не характеризується багатством образних засобів, все ж у ньому присутні метафори, порівняння, персоніфікації, які мають богословське значення, образні засоби повинні бути адекватно відтворені в перекладі, враховуючи їхнє богословське значення та культурний контекст [23].

Серед стилістичних фігур, які часто зустрічаються в релігійних текстах, можна виділити:

Антитезу – протиставлення протилежних понять, що часто використовується в релігійних текстах для підкреслення контрасту між добром і злом, Богом і дияволом, вірою і невір'ям. У катехізісі Лютера антитеза використовується для пояснення таких концептів як Закон і Євангеліє, гріх і благодать [3].

Паралелізм – однакову побудову речень або їх частин, що створює ритмічний ефект і підкреслює смислові відношення між паралельними елементами. Паралелізм часто використовується в релігійних текстах для підсилення виразності та полегшення запам'ятовування [9].

Градацію – розташування слів у порядку зростання або спадання їхнього смислового та емоційного значення. Градація використовується для створення емоційного напруження та підкреслення важливості висловлюваного [4].

Анафору – повторення однакових слів або словосполучень на початку речень або їх частин, що надає тексту ритмічності та виразності. Анафора часто використовується в молитвах, гімнах, катехізисах для підкреслення важливих ідей та полегшення запам'ятовування [5].

Серед тропів, які часто зустрічаються в релігійних текстах, можна виділити:

Метафору – перенесення ознак одного предмета на інший на основі подібності. Метафори широко використовуються в релігійних текстах для пояснення трансцендентних понять через земні образи. Наприклад, метафора «Бог є світло» допомагає осягнути непізнаваність Божественної природи через знайомий образ світла [6].

Порівняння – зіставлення одного предмета з іншим на основі спільної ознаки. У релігійних текстах порівняння часто використовуються для пояснення складних богословських концептів через прості, зрозумілі образи. Наприклад, Лютер порівнює віру з рукою, що приймає Божі дари [2].

Персоніфікацію – надання неживим предметам або абстрактним поняттям властивостей живих істот. Персоніфікація часто використовується в релігійних текстах для надання абстрактним богословським поняттям більшої конкретності та емоційності [10, с. 45].

Стилістичний аналіз перекладу повинен також враховувати **культурно-історичний контекст** створення оригіналу та перекладу. «Малий Катехізис» був створений у контексті Реформації, що мала свої специфічні цілі та завдання. Лютер писав свій катехізис для простих людей Німеччини XVI століття, враховуючи їхній рівень освіти, культурний контекст, релігійні уявлення [1, с. 76].

Український діаспорний переклад створювався в інших історичних умовах, для іншої аудиторії. Перекладач повинен був враховувати культурно-історичний контекст української діаспори, її релігійні традиції, рівень обізнаності з лютеранством. Ці фактори впливали на стилістичні рішення

перекладача, зокрема на вибір між збереженням історичних особливостей оригіналу та адаптацією до потреб сучасного читача [7, с. 89].

Стилістичний аналіз перекладу релігійних текстів вимагає врахування **конфесійних особливостей** стилю. Лютеранська традиція має свої стилістичні особливості, які відрізняються від православної чи католицької традицій. Ці особливості проявляються у виборі лексики, синтаксичних конструкцій, способах аргументації, використанні біблійних цитат [4, с. 56].

Перекладаючи лютеранський текст українською мовою, перекладач повинен вирішити, якою мірою зберігати ці конфесійні стилістичні особливості, а до якої міри адаптувати текст до стилістичних норм української релігійної мови, що формувалася переважно під впливом православної та греко-католицької традицій. Це рішення залежить від мети перекладу та цільової аудиторії: якщо переклад призначений для лютеранських громад, то збереження конфесійних особливостей оригіналу може бути важливішим, ніж адаптація до традицій української релігійної мови [2, с. 123].

Формульність як стильова риса катехізису також потребує врахування при перекладі. Катехізиси часто містять сталі формули, які мають бути лаконічними та легкими для запам'ятовування. Наприклад, у «Малому Катехізисі» Лютера кожне пояснення заповіді починається словами: «Wir sollen Gott fürchten und lieben, dass wir...» (Ми повинні боятися і любити Бога, щоб ми...), формули повинні бути перекладені таким чином, щоб зберегти їхню лаконічність, запам'ятовуваність та богословське значення [5].

Стилістичний аналіз діаспорного перекладу «Малого Катехізису» показує, що перекладачі прагнули зберегти баланс між відтворенням стилістичних особливостей оригіналу та створенням тексту, зрозумілого та природного для українського читача. Спостерігається тенденція до помірною використання церковнослов'янізмів як стилістичного засобу створення ефекту сакральності, при цьому в основному текст перекладено сучасною літературною українською мовою [13].

Важливим аспектом стилістичного аналізу перекладу є також **відтворення комунікативної інтенції** автора оригіналу. Лютер створював свій катехізис з певною комунікативною метою – пояснити основи християнської віри простим людям, сформувані в них правильне розуміння Біблії, навчити їх основам лютеранського богослов'я, комунікативна інтенція реалізується через специфічні стилістичні засоби: прості синтаксичні конструкції, повторення ключових ідей, використання питально-відповідної форми, наявність пояснень та аргументації [8].

При перекладі необхідно зберегти цю комунікативну інтенцію, використовуючи відповідні стилістичні засоби в мові перекладу. Якщо в оригіналі використовується питально-відповідна форма для пояснення складних богословських концептів, то і в перекладі повинна бути збережена ця форма. Якщо оригінал характеризується простотою та доступністю викладу, то і переклад повинен мати ці характеристики [6].

Стилістичний аспект перекладу релігійних текстів також пов'язаний з проблемою **часової дистанції** між оригіналом і перекладом. «Малий Катехізис» Лютера був створений у XVI столітті і відображає мовні, культурні, богословські реалії того часу. Перекладач повинен вирішити, якою мірою зберігати ці історичні особливості, а якою мірою адаптувати текст до сучасних умов. Перекладач повинен враховувати ці історичні особливості, але не намагатися створити псевдоісторичний текст, який буде незрозумілим для сучасного читача. Необхідно знайти баланс між збереженням історичного колориту та забезпеченням зрозумілості тексту для сучасного читача [10, с. 78].

При перекладі історичних релігійних текстів перекладач може орієнтуватися на різні моделі перекладу: **археологічну** (збереження всіх історичних особливостей оригіналу), **модернізуючу** (адаптація тексту до сучасних умов), **балансуючу** (збереження деяких історичних особливостей при загальній орієнтації на сучасного читача). Вибір моделі залежить від мети перекладу, цільової аудиторії, традицій перекладу релігійних текстів у цільовій культурі [7]. Український діаспорний переклад «Малого Катехізісу»

демонструє прагнення до збалансованого підходу – збереження деяких архаїчних рис оригіналу при загальній орієнтації на сучасного читача. Перекладачі уникали використання неологізмів та сучасних термінів, які могли б створити анахронізм, але й не перевантажували текст архаїзмами, які могли б зробити його незрозумілим для сучасного читача [11]. Стилiстичні особливості перекладу релігійних текстів також пов'язані з проблемою **адаптації культурних реалій**. Релігійні тексти часто містять посилання на культурні, історичні, географічні реалії, які можуть бути незнайомі читачеві перекладу. Перекладач повинен вирішити, як відтворювати ці реалії: зберігати їх в оригінальному вигляді, додавати пояснення, замінювати на аналогічні реалії цільової культури [5].

У «Малому Катехізисі» Лютера зустрічаються реалії німецької культури XVI століття, посилання на тогочасні соціальні, релігійні, побутові явища. При перекладі українською мовою перекладач повинен враховувати, що ці реалії можуть бути незрозумілими для українського читача. Перекладачі діаспорного перекладу вирішували цю проблему різними способами: збереженням реалій з додаванням пояснень, заміною на функціональні аналоги, описовим перекладом [9]. Стилiстичний аналіз перекладу релігійних текстів повинен також враховувати **коннотативний аспект** – емоційні, експресивні, оцінні відтінки значення, які накладаються на основне, денотативне значення слів та виразів. У релігійних текстах конотації часто мають богословське значення і відображають конфесійні особливості розуміння релігійних понять [4].

Наприклад, слово «Gottesdienst» (богослужіння) в лютеранській традиції має специфічні конотації, пов'язані з розумінням богослужіння як зустрічі Бога з людиною через Слово і Таїнства. Ці конотації можуть відрізнятися від конотацій українського слова «богослужіння», яке формувалося в контексті православної традиції. При перекладі необхідно враховувати ці конотативні відмінності і знаходити способи їх відтворення [8].

Стилiстичний аналіз перекладу релігійних текстів повинен також враховувати **прагматичний аспект** – вплив тексту на читача, реалізацію

комунікативних намірів автора. Релігійні тексти мають специфічну прагматику: вони не просто передають інформацію, але й формують релігійне світосприйняття, спонукають до певних дій та поведінки, викликають релігійні почуття [28].

«Малий Катехізіс» Лютера має чітку прагматичну спрямованість – навчити основам християнської віри, сформуванню розуміння Біблії, підготувати до участі в релігійному житті. Ця прагматична спрямованість реалізується через специфічні стилістичні засоби: питально-відповідну форму, пояснення, аргументацію, використання біблійних цитат. При перекладі необхідно зберегти цю прагматичну спрямованість, використовуючи відповідні стилістичні засоби в мові перекладу [6, с. 45].

Стилістичний аналіз перекладу релігійних текстів повинен також враховувати **інтертекстуальні зв'язки** – відношення тексту до інших текстів, які проявляються через цитати, алюзії, ремінісценції. Релігійні тексти часто містять численні посилання на Біблію, патристику, літургічні тексти, які створюють додатковий рівень значення [12, с. 67].

У «Малому Катехізісі» Лютера зустрічаються численні цитати з Біблії, посилання на ранньохристиянські символи віри, алюзії на інші релігійні тексти. Ці інтертекстуальні зв'язки створюють додатковий рівень значення, який повинен бути відтворений при перекладі. Перекладач повинен розпізнати ці інтертекстуальні зв'язки і знайти способи їх відтворення в перекладі [7, с. 56].

Перекладачі діаспорного перекладу «Малого Катехізісу» стикалися з необхідністю збалансувати кілька факторів: збереження автентичності оригіналу, дотримання норм української мови, врахування українських релігійних традицій, забезпечення зрозумілості тексту для цільової аудиторії. Ці фактори впливали на стилістичні рішення перекладачів, зокрема на вибір лексики, синтаксичних конструкцій, стилістичних прийомів [5, с. 103].

Переклад релігійних текстів є складним процесом, який вимагає від перекладача не лише лінгвістичних знань, але й глибокого розуміння богословської проблематики, історичного контексту, культурних особливостей.

Лексико-семантичний та стилістичний аналіз перекладу дозволяє виявити стратегії та прийоми, які використовували перекладачі для відтворення релігійної термінології та стилістичних особливостей оригіналу [13, с. 89].

Висновки до Розділу 1

У процесі перекладу релігійних текстів перекладач стикається з необхідністю вирішення багатьох складних завдань: збереження богословського змісту, відтворення стилістичних особливостей, адаптація до потреб цільової аудиторії, врахування історичного та культурного контексту. Успішне вирішення цих завдань вимагає від перекладача не лише професійних навичок, але й глибокого розуміння релігійної проблематики, поваги до релігійних традицій, відповідальності перед читачами [3, с. 123].

РОЗДІЛ 2

ОРИГІНАЛ

2.1. Структура оригінального тексту

2.1.1. лексико-семантичний аспект

Аналізуючи лексико-семантичну структуру оригінального тексту "Малого Катехізису" Мартіна Лютера, можна виокремити специфічну релігійну термінологію, яка формує особливий християнсько-богословський дискурс. Лютер використовує ієрархічно організовану лексику, що представляє різні рівні релігійного знання: від простих загальноживаних понять до складних теологічних концептів. Варто звернути увагу на багаторівневу організацію релігійної лексики, присутньої в тексті.

Перший рівень складають загальноживані релігійні поняття, які не викликають труднощів при сприйнятті та перекладі. До них належать лексеми «Gott» (Бог), «Gebet» (молитва), «Glaube» (віра), «Kirche» (церква). Значення таких слів не потребує додаткових тлумачень для читачів, знайомих з основами християнства.

Другий рівень представлений специфічними релігійно-культурними поняттями, притаманними християнському світогляду загалом, але які можуть мати різні відтінки значень у різних конфесіях: «Sünde» (гріх), «Gnade» (благодать), «Erlösung» (спасіння), «Barmherzigkeit» (милосердя).

Третій рівень – власне богословські терміни та концепти, які потребують спеціальних знань для повного розуміння їх семантики: «Rechtfertigung» (виправдання), «Heiligung» (освячення), «Sakrament» (таїнство), «Transsubstantiation» (пересуществлення).

Четвертий рівень – складні богословські концепти, які відображають конфесійну специфіку лютеранського віровчення: «Sola fide» (тільки вірою), «Sola scriptura» (тільки Писанням), «allgemeines Priestertum» (загальне священство).

Лексико-семантичний аналіз оригіналу дозволяє констатувати наявність унікальної термінологічної системи, яка відрізняється від православної та католицької традицій. Лютеранська термінологія, представлена в тексті, формувалася під впливом реформаційного руху XVI століття, внаслідок чого деякі традиційні католицькі поняття були переосмислені. Наприклад, термін «Abendmahl» (Вечеря Господня) у лютеранській традиції має відмінне богословське навантаження порівняно з католицьким «Eucharistie» (Євхаристія), що відображає різні підходи до розуміння присутності Христа у святих дарах.

Особливе місце в лексико-семантичній структурі тексту займають біблійні цитати та алюзії, які служать аргументаційною базою для викладу віровчення. Лютер, дотримуючись принципу «Sola scriptura», обґрунтовує кожне положення катехісису посиланнями на Святе Письмо, використовуючи біблійну лексику та фразеологію. Така інтертекстуальність створює додаткові семантичні рівні, розуміння яких вимагає від читача знання біблійних текстів.

Лексико-семантичний аналіз оригіналу демонструє також наявність діалектичних пар понять, які відображають фундаментальні категорії лютеранського богослов'я: «Gesetz und Evangelium» (Закон і Євангеліє), «Sünde und Gnade» (гріх і благодать), «Tod und Leben» (смерть і життя). Такі бінарні опозиції формують концептуальну структуру тексту та служать опорними точками для розуміння християнського віровчення в лютеранській інтерпретації.

Аналізуючи лексико-семантичні особливості оригіналу, неможливо оминати увагою проблему варіативності перекладу ключових богословських термінів. Така варіативність зумовлена не лише мовними чинниками, але й конфесійними відмінностями в розумінні певних релігійних понять. Приміром, виявлено суттєву різницю між католицькою, протестантською та православною інтерпретацією поняття «виправдання» («Rechtfertigung»), що безпосередньо впливає на вибір перекладацьких еквівалентів.

Важливим аспектом лексико-семантичного аналізу є також наявність в оригіналі слів та виразів, які можуть мати як буквальне, так і метафоричне значення. Наприклад, вислів «*unter uns den Namen Gottes entheiligt*» (знеславлює між нами ім'я Боже) має не лише буквальне значення неповаги до божественного імені, але й метафорично позначає відступництво від християнського вчення та моралі.

Лексико-семантичний аналіз «Малого Катехізісу» свідчить про прагнення Лютера поєднати глибину богословської думки з доступністю викладу для пересічних християн. Така подвійна спрямованість тексту відображається в його лексиці, де поряд із складними теологічними термінами функціонують загальнозживані слова, які набувають специфічного релігійного значення в контексті катехізісу.

2.1.2. Стилiстичний аспект

Стилiстична структура оригінального тексту «Малого Катехізісу» Мартіна Лютера демонструє ретельно продуману композицію, яка відображає не лише богословські погляди автора, але й дидактичні принципи, покликані забезпечити ефективне засвоєння релігійного знання. Структура оригінального тексту включає п'ять основних розділів, які в німецькому тексті названі *Hauptstücke*: *Erstes Hauptstück: Die Zehn Gebote* (Перша частина: Десять Заповідей Божих), *Das Zweite Hauptstück: Der Glaube* (Друга частина: Визнання Віри), *Das Dritte Hauptstück: Das Vaterunser* (Третя частина: Отче Наш), *Das Vierte Hauptstück: Das Sakrament der Heiligen Taufe* (Четверта частина: Тайна святого хрищення), *Das Fünfte Hauptstück: Das Sakrament des Altars oder das heilige Abendmahl* (П'ята частина: Тайна Господньої Вечері або святе причастя).

Стилiстична організація тексту характеризується чіткістю, послідовністю та логічною структурованістю матеріалу. Перші три розділи катехізісу побудовані за єдиною стилістичною моделлю «теза-питання-пояснення». Теза в першому розділі представлена окремою заповіддю; у другому розділі –

закінченим фрагментом Символа Віри; у третьому – рядком з молитви «Отче Наш». Після кожної тези слідує питання «Was ist das?» (Що це означає?), яке виконує функцію стилістичного маркера, що вводить пояснювальну частину. Подібна структура забезпечує ритмічність та мнемонічність тексту, що сприяє його запам'ятовуванню, адже катехізис первинно створювався як дидактичний текст. Пояснювальна частина розкриває значення та символізм тези, при цьому активно використовуються цитати зі Святого Письма як аргументація. Стилiстично пояснення побудовані за принципом прогресії від загального до конкретного, що відповідає дидактичним принципам поетапного формування знань. Наприклад, пояснюючи значення хрещення, Лютер спочатку формулює загальне положення про прощення гріхів та отримання вічного життя, а потім підкріплює його конкретною цитатою з Євангелія від Марка.

Простежується стилістична еволюція структури тексту в останніх двох розділах, присвячених таїнствам хрещення та причастя. Замість моделі «теза-питання-пояснення» автор використовує композиційну структуру «блок питань-відповіді», причому кожен блок починається з маркера «ZUM ERSTEN» (по-перше), «ZUM ZWEITEN» (по-друге) тощо. Графічне оформлення тексту сприяє візуальному розмежуванню блоків: маркери написані великими літерами і відділені від основного тексту додатковим рядком, що полегшує орієнтацію в тексті. Стилiстичною особливістю блоків питань-відповідей є їхня внутрішня логіка: якщо блок містить більше одного питання, друге завжди впливає з першого, розвиваючи та поглиблюючи основну думку. Така структура сприяє послідовному розгортанню богословської аргументації, забезпечуючи логічну цілісність викладу. Питання сформульовані лаконічно, зазвичай одним простим реченням, що відображає прагнення автора до ясності та доступності.

Крім основних п'яти розділів, оригінальний текст містить чотири додатки: *Vom Amt der Schlüssel und von der Beichte* (Про уряд ключів і сповідь), *Wie ein Hausvater sein Gesinde lehren soll, morgens und abends sich zu segnen* (Як голова сім'ї повинен навчати своїх домашніх молитися зранку та ввечері), *Wie ein*

Hausvater die Seinen lehren soll, das Benedicite und Gratias zu sprechen (Як голова сім'ї повинен навчати своїх домашніх молитися до та після їжі) та *Die Haustafel etlicher Sprüche für Allerlei heilige Orden und Stände, dadurch dieselben in der Führung ihres Amtes und in der Ausrichtung ihres Dienstes zu ermahnen* (Таблиця вказівок зо Святого Писання для різних звань про те, як вони мають сповняти свої обов'язки).

Кожен з додатків має власну стилістичну організацію, відмінну від основної частини катехізису. Перший додаток (Про уряд ключів і сповідь) побудований у стилі «питання-відповідь» без поділу на блоки, що надає тексту більшої динамічності та цілісності. Стилiстично питання формують інтертекстуальний зв'язок з основним текстом, створюючи ефект продовження теологічного діалогу. Відповіді характеризуються більшою розгорнутістю порівняно з основною частиною, що дозволяє глибше розкрити тему сповіді, яка потребує детального роз'яснення.

Другий додаток (Як голова сім'ї повинен навчати своїх домашніх молитися зранку та ввечері) має чітке функціональне призначення – надати практичні настанови щодо організації домашньої молитовної практики. Стилiстично текст розділено на частини відповідно до часу доби (ранок, вечір), що відображає циклічність релігійної практики в повсякденному житті. Текст насичений прямими зверненнями та дієсловами наказового способу, що підкреслює його інструктивний характер.

Третій додаток (Як голова сім'ї повинен навчати своїх домашніх молитися до та після їжі) стилістично оформлений як практичне керівництво з елементами літургійного тексту. Молитви, представлені в цьому розділі, мають урочисту тональність, характеризуються використанням архаїчної лексики та синтаксичних конструкцій, притаманних сакральним текстам. Стилiстична піднесеність молитов контрастує з прагматичним характером вступних інструкцій, створюючи ефект поєднання повсякденного та сакрального.

Четвертий додаток (Таблиця вказівок зо Святого Писання) стилістично організований за принципом «адресат-послання». Для кожної суспільної групи

(священники, учні, влада, піддані, чоловіки, жінки, батьки, діти, слуги та робітники) надаються повчання з посиланням на відповідні місця Святого Письма. Стилістично тексти повчань характеризуються використанням імперативних конструкцій, підсиленою модальністю та апеляцією до авторитету біблійного тексту.

Завершується текст оригіналу поетичним повчанням: «Ein jeder lerne sein Lektion, / So wird es wohl im Hause stohn» (Кожен нехай вивчить свою лекцію, / І буде добре в домі стояти). Використання римованої форми створює стилістичний контраст з основним прозаїчним текстом, забезпечуючи ефектне завершення катехізису та підкреслюючи важливість засвоєння викладеного матеріалу.

Стилістичний аналіз оригінального тексту свідчить про майстерне використання різних текстових стратегій для досягнення основної мети катехізису – забезпечити ефективне засвоєння основ християнського віровчення широкими верствами населення. Поєднання чіткої структурованості, логічної послідовності, доступності викладу з богословською глибиною та опорою на біблійні тексти створює унікальний стилістичний профіль «Малого Катехізису» Мартіна Лютера, який став взірцем для багатьох подібних текстів у протестантській традиції.

2.2. Аналіз оригіналу для виявлення християнсько-богословських концептів

2.2.1. Критерії відбору концептів

Методологічна основа дослідження християнсько-богословських концептів у перекладознавчому аспекті передбачає формулювання чітких критеріїв для їх ідентифікації та відбору. Визначення концептуальної природи релігійної термінології становить важливу проблему лінгвістики та перекладознавства, оскільки вимагає врахування специфіки релігійного дискурсу як особливої форми комунікації.

Богословський концепт як лінгвістичний феномен характеризується особливою когнітивною структурою, яка інтегрує раціональні та ірраціональні компоненти, догматичні положення віровчення, культурно-історичний контекст розвитку релігійної традиції та індивідуальний досвід віри. Концептуальний статус релігійних понять зумовлюється їхньою значною культурною, духовною та історичною насиченістю, наявністю ціннісного компонента.

Запропоновані критерії відбору християнсько-богословських концептів ґрунтуються на синтезі лінгвістичного, теологічного та культурологічного підходів. Перший критерій – **термінологічний характер** концепту – передбачає наявність чітко окресленого змісту в межах богословської системи. Згідно з визначенням І. Яремчука, богословська термінологія охоплює назви релігійних уявлень, понять, категорій, а також позначення дій, процесів, об'єктів, символів і суб'єктів релігійної практики. Термінологічний статус концепту забезпечує його системність та включеність у парадигматичні та синтагматичні відношення з іншими елементами богословської терміносистеми.

Виокремлення богословських концептів як термінологічних одиниць вимагає врахування їхньої галузевої специфіки. Релігійна термінологія відрізняється від термінологій інших наукових сфер низкою характеристик: тяжінням до традиційності, символічністю, інтертекстуальністю, апеляцією до сакральних текстів як джерела авторитету. Функціонуючи як терміни, богословські концепти зберігають зв'язок із первинними релігійними текстами, насамперед Біблією, а також із богословською традицією тлумачення цих текстів.

Другий критерій – **приналежність до релігійної сфери** – передбачає зв'язок концепту з релігійною свідомістю, практикою та інституціями. Релігійний характер концепту виявляється в його функціонуванні в межах релігійного дискурсу, а також у здатності відображати специфічні аспекти релігійного досвіду та світогляду. Г.ж. Яструбська зауважує, що релігійний дискурс характеризується особливою комунікативною ситуацією, в якій

адресантом виступає Бог або його представники, а адресатом – людина, яка шукає контакту з трансцендентним.

Релігійна сфера охоплює кілька взаємопов'язаних аспектів: **догматичний** (система віровчення), **літургійний** (богослужбова практика), **моральний** (етичні норми), **містичний** (досвід богоспількування), **еклезіологічний** (церковна організація). Богословські концепти можуть належати до одного або кількох із цих аспектів, формуючи складну мережу взаємозв'язків. Наприклад, концепт *Sakrament* (таїнство) одночасно належить до догматичного, літургійного та еклезіологічного аспектів релігійної сфери.

Третій критерій – **християнська специфіка** – обмежує сферу дослідження концептами, властивими саме християнській релігійній традиції. Християнсько-богословські концепти відображають особливості християнського віровчення, світогляду та досвіду віри, відрізняючись від концептів інших релігійних традицій. Специфіка християнських концептів полягає в їхньому зв'язку з центральними положеннями християнського віровчення: триєдиністю Бога, боговтіленням, відкупленням, благодаттю, церквою як містичним тілом Христовим тощо.

Важливо зазначити, що християнська традиція не є монолітною – вона включає різні конфесійні напрями (православ'я, католицизм, протестантизм), кожен з яких має власну систему богословських понять та інтерпретацій. Аналізуючи християнсько-богословські концепти в "Малому Катехізисі" Мартіна Лютера, необхідно враховувати *лютеранську* специфіку їх трактування, яка часто відрізняється від католицької або православної традиції.

Додаткові критерії відбору християнсько-богословських концептів включають:

Історичну стабільність концепту – наявність тривалої традиції використання в богословському дискурсі, укоріненість у релігійній культурі.

Догматичну значущість – роль концепту у формуванні системи віровчення, його місце в ієрархії релігійних цінностей.

Культурну навантаженість – багатство культурних, історичних та символічних конотацій, які доповнюють власне богословський зміст.

Перекладацьку проблемність – наявність складнощів при перекладі, зумовлених міжконфесійними, міжкультурними або міжмовними відмінностями.

На основі розроблених критеріїв було здійснено відбір християнсько-богословських концептів із тексту "Малого Катехісису" Мартіна Лютера для подальшого порівняльного аналізу оригіналу та українського перекладу.

2.2.2. Аналіз значення концептів в оригінальному тексті

Аналіз значення християнсько-богословських концептів в оригінальному тексті "Малого Катехісису" вимагає комплексного підходу, який урахує богословський, історичний та лінгвістичний аспекти їх функціонування. Відповідно до розроблених критеріїв у тексті було виявлено значну кількість концептів, які можна класифікувати за тематичними групами.

Теоцентричні концепти, що пов'язані з уявленнями про Бога, Його атрибути та діяльність, займають центральне місце в тексті. До цієї групи належать *der Gott* (Бог), *der Herr* (Господь), *der Allmächtige* (Всемогутній), *der Schöpfer* (Творець), *der Vater* (Отець), *der Sohn* (Син), *der Heilige Geist* (Святий Дух). Тріадологічні концепти (*der Vater, der Sohn, der Heilige Geist*) виражають специфічно християнське вчення про Трійцю, що відрізняє християнство від інших монотеїстичних релігій. У тексті оригіналу тріадологічна формула зустрічається в різних контекстах, зокрема при поясненні хрещення: "Gehet hin in alle Welt und machet zu Jüngern alle Völker: Taufet sie auf den Namen des Vaters und des Sohnes und des Heiligen Geistes" (Ідіть по всьому світу і зробіть учнями всі народи: хрестіть їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа). Тут наявне пряме цитування біблійного тексту (Євангелія від Матвія 28:19), що забезпечує зв'язок концепту з авторитетним джерелом.

Концепт *der Allmächtige* (Всемогутній) у тексті оригіналу виступає не лише як атрибут Бога, але й як субстантивований прикметник, що функціонує як Його ім'я: "Ich glaube an Gott, den Vater, den Allmächtigen, den Schöpfer des Himmels und der Erde" (Вірую в Бога, Отця, Всемогутнього, Творця неба і землі). Така субстантивация підкреслює онтологічний статус всемогутності як сутнісної характеристики Божественного буття.

Христологічні концепти формують окрему підгрупу в межах теоцентричних і включають *Jesus Christus* (Ісус Христос), *Jungfrau Maria* (Діва Марія), *von den Toten auferstanden* (воскреслий із мертвих), *in den Himmel aufgefahren* (вознісся на небо), *unschuldigen Leiden und Sterben* (невинні страждання і смерть). Концепт *Jesus Christus* у лютеранській традиції, представлений у "Малому Катехізисі", характеризується акцентом на спасительній місії Христа, Його викупній жертві. Лютер підкреслює, що Христос "mich verlorne und verdammten Menschen erlöset hat, erworben, gewonnen von allen Sünden, vom Tode und von der Gewalt des Teufels" (мене, загиблу і засуджену людину, викупив, придбав, звільнив від усіх гріхів, від смерті і від влади диявола). Така інтерпретація відображає лютеранський принцип "*sola fide*" (тільки вірою), згідно з яким спасіння досягається виключно через віру в викупну жертву Христа.

Сотеріологічні концепти охоплюють поняття, пов'язані з християнським ученням про спасіння: *die Erlösung* (відкуплення), *Gewalt des Teufels* (влада диявола), *heiligen teuren Blut* (свята дорогоцінна кров), *Seligkeit* (блаженство), *Vergebung der Sünden* (прощення гріхів), *das ewige Leben* (вічне життя). Ці концепти в тексті оригіналу пов'язані з христологічними, формуючи цілісну картину спасіння, центральну для протестантського богослов'я. Концепт *die Erlösung* (відкуплення) у лютеранській традиції має юридичний відтінок, пов'язаний з уявленням про заміщення Христом грішного людства перед судом Божим. Лютер використовує юридичну метафорику, говорячи про те, що Христос *erworben* (придбав) і *gewonnen* (виграв) людину, підкреслюючи об'єктивний характер спасіння.

Еклезіологічні концепти охоплюють поняття, пов'язані з церквою та церковним життям: *heilige christliche Kirche* (свята християнська церква), *Gemeinschaft der Heiligen* (спільнота святих), *Christenheit* (християнство), *die Gläubigen* (віруючі), *der Bischof* (єпископ), *der Pfarrer* (пастор), *der Prediger* (проповідник), *der Seelsorger* (духівник). Концепт *heilige christliche Kirche* в лютеранській традиції трактується не стільки як інституція, скільки як духовна спільнота віруючих. У тексті "Малого Катехізису" Лютер пояснює, що Святий Дух "die ganze Christenheit auf Erden beruft, sammelt, erleuchtet, heiligt und bei Jesus Christus erhält im rechten einigen Glauben" (усе християнство на землі скликає, збирає, просвітлює, освячує і зберігає в Ісусі Христі в правильній єдиній вірі). Таке розуміння церкви відображає лютеранський принцип "*sola scriptura*" (тільки Писання), який заперечує необхідність церковної ієрархії як посередника між Богом і людиною.

Особливої уваги заслуговує концепт *Gemeinschaft der Heiligen* (спільнота святих), який має різні інтерпретації в різних християнських традиціях. У католицькій традиції він пов'язаний з вшануванням святих як заступників перед Богом. Натомість у лютеранській традиції, представлений у "Малому Катехізисі", цей концепт трактується як спільнота всіх віруючих, об'єднаних через Христа. Для Лютера *die Heiligen* – це не канонізовані святі, а всі християни, освячені через віру.

Хамартіологічні концепти (пов'язані з ученням про гріх) включають *das Sünde* (гріх), *die Buße* (покаяння), *die Sünde zu binden* (зв'язувати гріх), *die Sünde zu erlassen* (відпускати гріх), *die Sünde zu behalten* (утримувати гріх). Концепт *das Sünde* (гріх) у лютеранській традиції розуміється насамперед як розрив відносин з Богом, відхилення від Його волі. У "Малому Катехізисі" Лютер підкреслює важливість покаяння (*die Buße*) як відповіді на гріх, але розуміє його не як церковне таїнство (на відміну від католицької традиції), а як внутрішнє навернення до Бога.

Літургійні концепти охоплюють поняття, пов'язані з богослужбовою практикою: *das Sakrament* (таїнство), *die Heilige Taufe* (святе хрещення), *die*

heilige Abendmahl (свята вечеря), *das Leib und Blut Christus* (тіло і кров Христа), *das Fasten* (піст), *Vaterunser* (Отче наш), *das Benedicite* (благословення), *das Gratias* (подяка), *sich zu segnen* (благословлятися), *sich mit heiligen Kreuz zu segnen* (хреститися), *Amen* (амінь).

У контексті лютеранської реформації особливого значення набувають сакраментальні концепти. Лютер визнає лише два таїнства – хрещення (*die Heilige Taufe*) і причастя (*die heilige Abendmahl*) – на відміну від семи таїнств католицької традиції. У тексті "Малого Катехізісу" детально пояснюється богословське значення цих таїнств. Хрещення трактується як ритуал, через який Бог дарує прощення гріхів, звільнення від смерті і диявола та вічне спасіння: "Sie wirkt Vergebung der Sünden, erlöst vom Tode und Teufel und gibt die ewige Seligkeit allen, die es glauben" (Воно здійснює прощення гріхів, звільняє від смерті і диявола і дає вічне блаженство всім, хто вірує). При цьому підкреслюється роль віри у прийнятті цього дару: "...allen, die es glauben" (всім, хто вірує).

Концепт *die heilige Abendmahl* (свята вечеря) в лютеранській традиції має специфічне трактування, відмінне від католицького. Лютер заперечує католицьке вчення про трансубстанціацію (перетворення субстанції хліба і вина на субстанцію Тіла і Крові Христа), але визнає реальну присутність Христа в причасті. У "Малому Катехізісі" причастя визначається як "der wahre Leib und Blut unsers Herrn Jesus Christus, unter dem Brot und Wein uns Christen zu essen und zu trinken von Christus selbst eingesetzt" (істинне Тіло і Кров нашого Господа Ісуса Христа, під хлібом і вином нам, християнам, для споживання, встановлене самим Христом). Ця формула відображає лютеранське вчення про консубстанціацію: хліб і вино залишаються хлібом і вином, але одночасно стають носіями реальної присутності Тіла і Крові Христа.

Етичні концепти включають поняття, пов'язані з моральним ученням християнства: *das Gebot* (заповідь), *göttlicher Güte und Barmherzigkeit* (божественна доброта і милосердя), *die Wille Gottes* (воля Божа), *der Teufel* (диявол), *Fleisches Wille* (воля плоті). Концепт *das Gebot* (заповідь) у тексті

"Малого Катехісису" представлений насамперед через Десять Заповідей (*Die Zehn Gebote*), які Лютер інтерпретує не лише як зовнішні норми поведінки, але й як внутрішні настанови серця. Кожну заповідь Лютер пояснює через формулу: "Wir sollen Gott fürchten und lieben, daß wir..." (Ми повинні боятися і любити Бога, щоб ми...). Така інтерпретація підкреслює, що дотримання заповідей має бути не формальним виконанням закону, а вираженням любові до Бога.

Есхатологічні концепти охоплюють поняття, пов'язані з кінцевою долею людства: *Reich des Todes* (царство смерті), *Auferstehung der Toten* (воскресіння мертвих), *das ewige Leben* (вічне життя), *Himmelreich* (Царство Небесне). Концепт *Reich des Todes* (царство смерті) у тексті оригіналу з'являється у христологічному контексті, коли йдеться про сходження Христа в пекло: "gekreuzigt, gestorben und begraben, hinabgestiegen in das Reich des Todes" (розп'ятий, помер і похований, зійшов у царство смерті). Цей концепт має складну богословську та культурну історію, пов'язану з уявленнями про посмертну долю людини.

Молитовні концепти включають поняття, пов'язані з молитовною практикою: *das Gebet* (молитва), *die Kinder Gottes* (діти Божі), *das Name Gottes* (ім'я Боже), *der Gottes Reich* (Царство Боже), *tägliches Brot* (щоденний хліб), *die Versuchung* (спокуса), *Gebetlein* (молитовка), *der Abendsegen* (вечірнє благословення). Особливе місце серед молитовних концептів займає *Vaterunser* (Отче наш) – молитва, яку Христос дав своїм учням. У "Малому Катехісисі" Лютер детально пояснює кожне прохання цієї молитви, розкриваючи їх богословський зміст та практичне значення для християнського життя.

Аналіз значення християнсько-богословських концептів в оригінальному тексті "Малого Катехісису" Мартіна Лютера демонструє їх системний характер, взаємопов'язаність та укоріненість у біблійній традиції. Лютеранська специфіка інтерпретації цих концептів виявляється в акценті на принципах "*sola fide*" (тільки вірою), "*sola gratia*" (тільки благодаттю), "*sola scriptura*" (тільки Писанням), що відрізняє цей текст від католицьких катехісисів того часу.

Богословські концепти в тексті оригіналу функціонують не лише як термінологічні одиниці, але й як носії релігійного, культурного та духовного досвіду, що зумовлює складність їх адекватного відтворення в перекладі.

Висновки до розділу 2

Враховуючи все вищевикладене, оригінальний текст є хоча і простішим для перекладу, порівняно з Біблією, але все ж містить багато християнсько-богословських концептів, що можуть створювати проблеми для перекладача. Для того, щоб називатися християнсько-богословським концептом, слово, або словосполучення має відповідати трьом критеріям, а саме має бути терміном в галузі релігії, і релевантним для християнства. Таких слів чи словосполучень в оригіналі було виявлено 80.

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАД

3.1. Структура перекладу

3.1.1. Лексико-семантичний аспект

Аналіз лексико-семантичного аспекту перекладу «Малого Катехізісу» Мартіна Лютера потребує комплексного дослідження способів відтворення богословської термінології та концептів, які формують догматичну основу лютеранського віровчення. Особлива увага приділяється перекладацьким трансформаціям, застосованим для передачі концептуально-трансцендентної інформації, збереження специфіки лютеранської богословської думки та водночас адаптації тексту до мовних і культурних особливостей українського реципієнта [44].

Складнощі відтворення лексико-семантичного рівня оригіналу зумовлені кількома факторами: історичною відстанню між оригіналом XVI століття та сучасним перекладом; різницею між німецькою лютеранською та українською православно-греко-католицькою богословськими традиціями; термінологічною асиметрією мовних систем; потребою збереження автентичного богословського змісту при адаптації до цільової аудиторії [8]. Порівняльний аналіз німецького оригіналу та українського діаспорного перекладу «Малого Катехізісу» виявляє низку системних підходів до відтворення релігійної лексики, що застосовувалися перекладачем. Основу лютеранського богослов'я становлять концепти, які мають специфічне догматичне наповнення в контексті теології Реформації. Аналіз перекладу дозволяє простежити стратегії відтворення таких концептів українською мовою:

1. *Концепт "Gnade" (благодать)* належить до найважливіших у лютеранській теології, втілюючи принцип «*sola gratia*» (тільки благодаттю). В українському перекладі цей термін послідовно відтворено як «благодать», що відповідає традиційному терміну української релігійної мови. Водночас лютеранське розуміння благодаті як абсолютно незаслуженого дару, котрий не

залежить від добрих справ людини, не завжди експліцитно виражене при такому перекладі. У вступній частині катехізису перекладач використовує формулу «БЛАГОДАТЬ, МИЛІСТЬ І МИР В ІСУСІ ХРИСТІ, НАШІМ ГОСПОДІ», де компонент «милість» (*Barmherzigkeit*) підкреслює незаслужений характер спасіння [9].

2. *Концепт "Glaube" (віра)* формує догматичне ядро лютеранського вчення про виправдання тільки вірою («*sola fide*»). В українському перекладі послідовно використано відповідник «віра», проте контекстуально підкреслюється саме лютеранське розуміння віри як Божого дару та єдиного засобу отримання спасіння: «Я вірую, що не з власного розуму чи сили можу вірувати в Ісуса Христа, мого Господа, або прийти до Нього, але Святий Дух покликав мене через Євангеліє». У такий спосіб перекладач намагається відтворити специфічно лютеранське розуміння віри, хоча сам термін формально збігається з традиційним українським [6, с. 89].

3. *Концепт "Wort Gottes" (Слово Боже)* має особливе значення в лютеранстві в контексті принципу «*sola scriptura*» (тільки Писання). У перекладі використано прямий відповідник «Слово Боже», який загалом відтворює богословський зміст оригінального терміну. Але особливе лютеранське наголошення на керівній ролі Писання в питаннях віри та моралі посилюється додатковими лексичними компонентами, як-от: «не зневажати проповідування та Його Слова, але свято шанувати їх, а також радо їх слухати та вивчати» (тлумачення Третьої Заповіді) [7, с. 134].

4. *Концепт "Sakrament" (таїнство, сакрамент)* відтворено переважно як «Таїнство», що відповідає усталеній українській релігійній термінології. Проте лютеранське розуміння таїнств (яких визнається два – Хрещення та Вечеря Господня) відрізняється від православного та католицького розуміння. Так, при перекладі пояснення до таїнства Хрещення «*Wie kann Wasser solch groÙe Dinge tun?*» – «Як може вода робити такі великі речі?» перекладач відтворює специфічно лютеранське вчення про роль віри у дієвості таїнств [10, с. 67].

5. Концепт "*Abendmahl*" (*Вечеря Господня*) перекладено як «Тайнство» або «святі Тайнства», а в спеціальному розділі як «Тайнство Вівтаря або Святе Причастя». Така термінологічна варіативність обумовлена спробою перекладача поєднати традиційну українську релігійну термінологію з лютеранським розумінням Вечері Господньої. Прикметно, що для позначення цього тайнства перекладач уникає терміну «Євхаристія», який має сильні конотації в православній та католицькій традиціях [12, с. 89].

6. Концепт "*Buße*" (*покаяння*) має у лютеранській теології специфічне значення, пов'язане з внутрішнім переживанням каяття, а не зовнішніми діями спокути. В українському перекладі використано термін «покаяння», який не повністю передає нюанси лютеранського розуміння. У тлумаченні четвертого пункту про Хрещення перекладено: «щоб старий Адам у нас через щоденне каяття і покаяння має бути втопленим і вмерти», де поєднання «каяття і покаяння» намагається відтворити повний спектр значень німецького терміну [3, с. 134].

7. Концепт "*Rechtfertigung*" (*виправдання*) належить до центральних у лютеранській сотеріології. В українському перекладі використано термін «виправдання», який загалом відтворює зміст німецького терміну, проте не завжди передає специфічно лютеранське розуміння виправдання як юридичного акту проголошення грішника праведним, а не процесу становлення праведним: «щоб я був Його власністю і жив під Ним у Його Царстві, і служив Йому у вічній праведності, невинності та блаженстві» [5, с. 45].

Аналіз перекладу дозволяє виявити кілька типів лексико-семантичних трансформацій, застосованих для відтворення релігійної термінології:

1. **конкретизація** – заміна слова з ширшим значенням на слово з вузким значенням. Наприклад, німецьке «*erlöst vom Tode und Teufel*» (визволяє від смерті і диявола) в українському перекладі конкретизовано як «визволяє від смерті і від влади диявола», що підкреслює аспект влади диявола над людиною.

2. **генералізація** – заміна одиниці мови оригіналу, що має вузке значення, одиницею мови перекладу з ширшим значенням. Наприклад, у

перекладі пояснення до П'ятої Заповіді «keinen Schaden noch Leid tun» (не завдавати шкоди чи болю) генералізовано як «не завдавати болю чи шкоди», що розширює семантичне поле, охоплюючи будь-які форми заподіяння шкоди.

3. **модуляція** – заміна слова чи словосполучення мови оригіналу одиницею мови перекладу, значення якої логічно виводиться із значення вихідної одиниці. Так, у перекладі фрази «daß wir keusch und zuchtvoll leben» (щоб ми жили цнотливо та стримано) модульовано як «щоб вести чисте та пристойне життя», що відображає семантичний зсув від конкретних чеснот до загального морального стану.

4. **додавання** – введення лексичних елементів, відсутніх в оригіналі, для більш повної передачі змісту. Наприклад, у перекладі пояснення до сьомої молитви «und mit Gnaden von diesem Jammertal zu sich nehme in den Himmel» додано уточнення: «і нарешті, коли прийде наша остання година, дарував би нам блаженну кончину і милостиво забрав нас із цієї долини скорботи до Себе на небеса».

5. **вилучення** – видалення семантично надлишкових слів, значення яких може бути виведене з контексту. Наприклад, у перекладі фрази «Fasten und leiblich sich bereiten ist zwar eine feine äußerliche Zucht» (Піст та тілесна підготовка є, звичайно, хорошою зовнішньою дисципліною) вилучено прикметник «зовнішньою», оскільки його значення випливає з контексту.

Відтворення формульних виразів

Особливої уваги заслуговує переклад формульних виразів, які систематично повторюються в катехізисі та мають догматичне значення. Найпоказовішим прикладом є переклад формули «Wir sollen Gott fürchten und lieben» (Ми повинні боятися і любити Бога), яка повторюється у поясненнях до всіх заповідей. Український переклад послідовно відтворює цю формулу як «Ми повинні боятися і любити Бога», зберігаючи богословський зміст та ритмічну структуру оригіналу [3, с. 67].

Принципово важливим для лютеранської теології є також формульний вираз «Das ist gewißlich wahr» (Це достеменно правда), який завершує

пояснення до кожного артикула Символу віри. Український переклад «Це безсумнівно правда» точно відтворює догматичну впевненість оригіналу та його функцію підтвердження істинності викладеного вчення [6, с. 134].

Важливим аспектом лексико-семантичного аналізу перекладу є дослідження способів відтворення біблійних цитат, які становлять значну частину тексту «Малого Катехісису». Перекладач стояв перед вибором: перекладати цитати безпосередньо з німецького тексту Лютера чи використовувати наявні українські переклади Біблії.

Аналіз показує, що перекладач переважно орієнтувався на усталені українські переклади біблійних текстів. Наприклад, переклад Десяти Заповідей близький до традиційного православного формулювання, але з певними модифікаціями, які наближають його до лютеранського розуміння. Так, Перша Заповідь перекладена як «Нехай не буде тобі інших богів передо Мною!», що відповідає перекладу Огієнка, але відрізняється від німецького тексту Лютера «*Ich bin der Herr, dein Gott. Du sollst nicht andere Götter haben neben mir*» (Я Господь, Бог твій. Не матимеш інших богів, крім Мене). Лексико-семантичний аналіз тексту перекладу виявляє прагнення перекладача відтворити історичний колорит оригіналу, зберігаючи певні архаїчні елементи. Водночас спостерігається тенденція до осучаснення мови перекладу для забезпечення зрозумілості тексту для сучасного українського читача. Перекладач використовує помірну кількість церковнослов'янізмів та архаїзмів, які створюють певний ефект сакральності тексту: «сего ради», «амінь», «уповаємо». Проте загалом мова перекладу є сучасною літературною українською мовою, що відповідає меті катехісису – бути зрозумілим для широкого кола читачів. У «Малому Катехісисі» зустрічаються реалії німецької культури XVI століття, які становлять певну складність для перекладу. Перекладач використовує різні стратегії відтворення таких реалій: збереження з поясненням, функціональна заміна, узагальнення.

Наприклад, німецьку реалію «*Haus und Hof*» (дім і двір), яка позначає селянське господарство XVI століття, перекладено узагальнено як «дім і

господарство», що робить текст зрозумілішим для сучасного українського читача, але частково втрачає історичний колорит оригіналу [8].

Лексико-семантичний аналіз не може бути повним без урахування граматичних особливостей оригіналу та їх відтворення в перекладі. Німецька мова XVI століття має свої граматичні особливості, які відрізняються від сучасної німецької. Перекладач успішно відтворює низку граматичних особливостей оригіналу, які мають семантичне значення.

Наприклад, наказовий спосіб дієслів, який широко використовується в оригіналі для підкреслення імперативного характеру заповідей, послідовно відтворено в українському перекладі: «Не вбивай!», «Не чини перелюбу!», «Пам'ятай день святий, щоб святити його!» [3].

Водночас перекладач адаптує деякі граматичні конструкції до норм української мови. Так, складні німецькі інфінітивні конструкції часто перетворюються на підрядні речення, що робить текст природнішим для українського сприйняття: «daß wir seinem heiligen Wort durch seine Gnade glauben» (щоб ми Його святому Слову через Його благодать вірили) перекладено як «щоб ми Його святому Слову через Його благодать вірили» [11].

Аналіз лексико-семантичного аспекту українського діаспорного перекладу «Малого Катехісису» Мартіна Лютера виявляє комплексний підхід перекладача до відтворення богословської термінології та концептів. Загалом спостерігається прагнення знайти баланс між збереженням специфічно лютеранського богословського змісту та адаптацією тексту до української релігійної традиції та мовних норм.

3.1.2. Стилiстичний аспект

Стилiстичний аналіз перекладу «Малого Катехісису» Мартіна Лютера виявляє комплекс особливостей, пов'язаних із відтворенням жанрово-

стилістичних характеристик оригіналу та їх адаптацією до української релігійної традиції. Передусім варто відзначити структурну трансформацію тексту, яка має функціонально-прагматичне обґрунтування. Український переклад чітко розподілено на дві ступені. Перша ступінь містить молитву «Отче наш», Символ Віри та Десять Заповідей, подані без супровідних пояснень. Такий методологічний підхід має глибокий дидактичний зміст, створюючи для читача можливість цілісного сприйняття засадничих християнських текстів в одному місці, що полегшує їх запам'ятовування та використання у богослужбовій практиці [1].

Друга ступінь перекладу стилістично наближена до структури оригіналу, однак містить деякі модифікації, серед яких варто відзначити чіткіше графічне розмежування основного тексту та додатків. В оригінальному тексті заголовки додатків присутні, але графічно не виділені як інші структурні компоненти, тоді як у перекладі застосовано уніфікований підхід до форматування всіх розділів, що полегшує навігацію по тексті та покращує його сприйняття. Кількісно додатки в перекладі скорочено до двох замість чотирьох, наявних в оригіналі, оскільки додатки 2 і 3 та завершальна поетична частина не увійшли до українського варіанту [7].

Особливої уваги заслуговує відтворення в перекладі стилістичних фігур та тропів, які мають важливе значення для передачі богословського змісту та емоційного навантаження оригіналу. Катехізис Лютера характеризується використанням низки стилістичних прийомів – анафор, паралелізму, антитез, метафор, які посилюють дидактичний вплив тексту та полегшують запам'ятовування. В українському перекладі загалом збережено стилістичну фігуративність оригіналу, проте з певними модифікаціями, зумовленими лінгвокультурними особливостями української мови [3].

Анафоричні повтори, які структурують текст оригіналу, відтворено в перекладі з високим ступенем точності. Найпоказовішим прикладом анафори в катехізисі є повтор формули «Wir sollen Gott fürchten und lieben» на початку пояснення кожної заповіді. В українському перекладі послідовно відтворено

анафоричний повтор «Ми повинні боятися і любити Бога», зберігаючи стилістичну єдність та ритмічний малюнок оригіналу. Збереження формульних анафор суттєво посилює мнемонічну функцію тексту, що відповідає дидактичній меті катехізису [5].

Паралелізм як стилістична фігура також має значне поширення в оригінальному тексті катехізису, сприяючи чіткій структурації викладу та підкресленню логічних зв'язків між поняттями. Наприклад, у поясненні до Десяти Заповідей Лютер систематично використовує структурний паралелізм: заборона певної дії протиставляється позитивному напучуванню. В українському перекладі паралельні конструкції загалом збережено, що дозволяє відтворити риторичну силу оригіналу та його логічну організацію. Наприклад, у тлумаченні Восьмої Заповіді: «Wir sollen Gott fürchten und lieben, daß wir unsern Nächsten nicht belügen, verraten, verleumden oder seinen Ruf verderben, sondern sollen ihn entschuldigen, Gutes von ihm reden und alles zum besten kehren» – «Ми повинні боятися і любити Бога так, щоб не брехати на нашого ближнього, не зраджувати, не обмовляти і не шкодити його добрій славі, а захищати його, говорити добре про нього і все обертати на краще» [6, с. 123].

Антитеза як стилістичний прийом протиставлення понять широко застосовується Лютером для підкреслення контрасту між релігійними концептами. В українському перекладі збережено антитетичні конструкції, зокрема у формулюваннях, де протиставляються людська недосконалість та Божа милість, гріх і благодать, зло і добро. Типовим прикладом антитези є пояснення до третього артикула Символу віри: «Ich glaube, daß ich nicht aus eigener Vernunft noch Kraft an Jesus Christus, meinen Herrn, glauben oder zu ihm kommen kann; sondern der Heilige Geist hat mich durch das Evangelium berufen...» – «Я вірую, що не з власного розуму чи сили можу вірувати в Ісуса Христа, мого Господа, або прийти до Нього, але Святий Дух покликав мене через Євангеліє...» [8, с. 56].

Метафори, які Лютер використовує для пояснення складних богословських концептів, здебільшого відтворено в українському перекладі з

певними модифікаціями для забезпечення зрозумілості. Наприклад, метафорична характеристика Хрещення як «бані відродження» («ein Bad der neuen Geburt») збережена в перекладі, оскільки належить до біблійної образності, знайомої українському читачеві. Водночас, деякі специфічно німецькі метафори адаптовано до української культурної традиції [4, с. 98].

Синтаксичні особливості оригіналу «Малого Катехісису» обумовлені як загальними характеристиками німецької мови XVI століття, так і специфічним стилем Лютера, який прагнув до простоти та доступності викладу. Оригінальний текст характеризується різноманітністю синтаксичних конструкцій – від лаконічних імперативних речень (у формулюваннях заповідей) до складних розгорнутих конструкцій (у поясненнях до артикулів Символу віри). В українському перекладі загальну синтаксичну різноманітність збережено, проте помітна тенденція до адаптації складних німецьких конструкцій до норм українського синтаксису [5, с. 134].

Специфікою оригінального тексту є наявність довгих складнопідрядних речень із численними дієприкметниковими зворотами, характерними для німецької мови. В українському перекладі такі конструкції часто трансформуються для уникнення штучності та неприродності. Наприклад, у поясненні першого артикула Символу віри довге німецьке речення з нанизуванням однорідних членів збережено як єдина синтаксична структура, але з певною реорганізацією для полегшення сприйняття українським читачем [9].

Модальність тексту оригіналу, яка виражає ступінь категоричності тверджень та ставлення до висловлюваного змісту, відтворена в перекладі з високою точністю. Лютерівський катехісис характеризується чергуванням імперативної модальності (в заповідях), декларативної модальності (в символі віри) та оптативної модальності (в молитвах). Український переклад послідовно відтворює модальні нюанси оригіналу, зберігаючи належний ступінь категоричності та емоційного забарвлення [2, с. 45].

Особливо виразно модальні характеристики простежуються у відтворенні спонукальних конструкцій, якими насичений оригінальний текст. Наприклад, чітко відтворено розрізнення модальних відтінків у формулюваннях заповідей, де категоричні заборони («Не вбивай!», «Не чини перелюбу!») контрастують з більш м'якими формами спонукування у поясненнях («Ми повинні боятися і любити Бога так, щоб...») [10, с. 67].

Відтворення сакрального стилю оригіналу є одним з найскладніших аспектів перекладу релігійних текстів. Сакральність стилю катехізису Лютера проявляється у використанні специфічної релігійної лексики, архаїзмів, урочистої тональності, особливого ритмічного малюнку. В українському перекладі сакральність стилю відтворено через кілька стилістичних стратегій [12].

По-перше, перекладач помірно використовує церковнослов'янізми та архаїчні елементи української мови, які традиційно асоціюються з релігійним дискурсом: «амінь», «Господь», «благодать», «прославляти». Такі елементи створюють атмосферу урочистості та підкреслюють сакральність тексту [3].

По-друге, в перекладі збережено специфічну синтаксичну організацію та ритміку релігійних формул, зокрема у відтворенні молитовних і літургійних текстів. Наприклад, у перекладі «Отче наш» використано традиційну українську церковну форму, що вписує текст у контекст української релігійної традиції [7].

По-третє, перекладач відтворює урочисту тональність оригіналу через використання високої лексики, уникнення розмовних елементів та дотримання певної стилістичної дистанції між текстом і читачем, що характерно для сакрального дискурсу [11]. Прагматична адаптація тексту перекладу до потреб і очікувань української аудиторії проявляється в кількох аспектах. Передусім, відбувається пристосування тексту до української релігійної традиції через використання термінології та формулювань, знайомих українському читачеві з православного контексту. Водночас зберігаються специфічно лютеранські богословські акценти, що відповідає меті точного відтворення конфесійного

характеру оригіналу [6]. Крім того, прагматична адаптація проявляється у спрощенні деяких складних богословських конструкцій, додаткових поясненнях та коментарях, які полегшують розуміння тексту українським читачем, особливо в тих випадках, коли оригінал спирається на культурні чи історичні реалії, не знайомі українській аудиторії [8].

Варто відзначити також стилістичні трансформації, які застосовано в перекладі для адаптації тексту до норм і традицій української мови. Ці трансформації включають: заміну німецьких пасивних конструкцій активними, реорганізацію структури речень для забезпечення природності звучання, заміну метафор і порівнянь на більш звичні для української мовної картини світу, експлікацію прихованих смислів для полегшення розуміння [4, с. 67].

Особливість переклад морфологічного рівня полягає у відтворенні морфологічних категорій, які мають стилістичне значення. Наприклад, в оригіналі катехізису широко використовуються дієслова у наказовому способі для передачі імперативного характеру Божих заповідей. В українському перекладі ця морфологічна особливість послідовно відтворюється, зберігаючи прагматичний ефект оригіналу: «Du sollst nicht töten» – «Не вбивай!», «Du sollst nicht stehlen» – «Не кради!».

Характерною рисою оригінального тексту є також використання модальних дієслів (sollen, wollen, müssen), які виражають різні ступені необхідності, обов'язку та бажаності. В українському перекладі спостерігається диференційований підхід до відтворення цих модальних значень, використовуються різні українські модальні конструкції: «повинні», «мусимо», «маємо», «слід». Така різноманітність відповідає різним семантичним відтінкам німецьких модальних дієслів і збагачує стилістичну палітру перекладу.

Фонетико-графічний рівень стилістики перекладу характеризується увагою до ритміко-мелодійної організації тексту, яка має важливе значення для запам'ятовування катехізичних формул. Перекладач прагне відтворити ритмічний малюнок оригіналу, особливо у формульних висловах та молитовних текстах. Простежується також певна евфонічна організація тексту,

уникнення немилозвучних скупчень приголосних, що відповідає мелодійній природі української мови.

Проведений стилістичний аналіз українського перекладу «Малого Катехізису» Мартіна Лютера дозволяє зробити висновок про високу якість відтворення стилістичних особливостей оригіналу з одночасною адаптацією до української мовної та культурної традиції. Перекладачу вдалося зберегти жанрову специфіку катехізису як навчально-догматичного тексту, відтворити ключові стилістичні фігури та тропи, передати сакральний характер тексту та забезпечити його функціональність у контексті української релігійної культури.

3.2. Порівняльний аналіз християнсько-богословських концептів в перекладі і в оригіналі

Порівняльний аналіз християнсько-богословських концептів в оригінальному тексті "Малого Катехізису" Мартіна Лютера та його українському перекладі становить науковий інтерес з погляду перекладознавства, лінгвістики релігійного дискурсу та богословської термінології. Співставлення методів відтворення релігійних концептів дозволяє виявити закономірності перекладацьких рішень та оцінити адекватність відтворення концептуальної системи оригіналу в перекладі.

Методологічно доцільно структурувати аналіз за тематичними групами, визначеними в попередньому розділі, що дозволить системно дослідити особливості відтворення різних аспектів релігійної терміносистеми. Для кожного концепту необхідно проаналізувати спосіб перекладу, оцінити адекватність обраного відповідника, визначити потенційні смислові зсуви та виявити причини перекладацьких труднощів. Теоцентричні концепти, пов'язані з уявленнями про Бога, Його атрибути та діяльність, посідають центральне місце в системі релігійної термінології «Малого Катехізису». Аналіз їх відтворення в українському перекладі показує превалювання стратегії використання усталених терміно-еквівалентів. Концепт *der Gott* передається українським відповідником «Бог», що зберігає ідентичне смислове

навантаження. Використання великої літери в обох мовах відображає особливий онтологічний статус цього поняття. Аналогічно, концепт *der Herr* (Господь) знаходить точний відповідник в українському перекладі. Відтворення цих фундаментальних теологічних понять не створює перекладацьких проблем завдяки тривалій традиції їх функціонування в українському релігійному дискурсі.

Переклад концепту *der Allmächtige* як «всемогучий» замість «всемогутній» відображає архаїчність перекладу, що виконувався в 1952 році. Морфологічна форма «всемогучий» належить до застарілих мовних засобів, хоча смислово вона еквівалентна сучасному відповіднику. Використання архаїзму в цьому випадку можна розглядати як стилістичний засіб, що створює ефект урочистості та піднесеності, притаманний релігійним текстам.

Концепт *die Schöpfung* перекладено як «сотворення» замість сучасного «створення». Використання архаїчної форми з коренем «твор-» замість «твар-» відображає вплив церковнослов'янської традиції на українську релігійну термінологію. Архаїчна форма в цьому випадку актуалізує зв'язок з християнською традицією та підкреслює сакральність поняття.

Триадологічні концепти *der Vater, der Sohn, der Heilige Geist* перекладено відповідно як «Отець», «Син», «Святий Дух». Вибір лексеми «Отець» замість загальноживаного «Батько» відображає специфіку релігійного дискурсу, де форма «Отець» закріпилася як термінологічний відповідник для позначення Першої Особи Святої Трійці. Концепт *der Heilige Geist* послідовно відтворюється як «Святий Дух», що відповідає українській богословській традиції. Христологічні концепти в українському перекладі «Малого Катехізису» відтворюються з різним ступенем точності. Концепт *Jesus Christus* передається усталеним відповідником «Ісус Христос», що зберігає всі смислові нюанси оригіналу. Концепт *Jungfrau Maria* перекладено як «Діва Марія», що відповідає українській богословській традиції. Вибір лексеми «Діва» замість «Незаймана» або «Непорочна» відображає усталену терміносистему

українського православ'я та греко-католицизму, на відміну від західної католицької традиції, де частіше вживається термін «Непорочна Діва».

Складний христологічний концепт *von den Toten auferstanden* перекладено лаконічною формою «воскрес». Трансформація компресії в цьому випадку зумовлена особливостями функціонування даного концепту в українському релігійному дискурсі. Повна форма «воскрес із мертвих» існує в українській мові, але в контексті Символу віри традиційно використовується коротка форма «воскрес», що пояснює вибір перекладача.

Концепт *Reich des Todes* відтворено архаїчною формою «ад» замість сучасних відповідників «пекло» або «царство смерті». Лексема «ад» походить із церковнослов'янської мови та належить до архаїчного шару української релігійної лексики. Вибір цього відповідника свідчить про орієнтацію перекладача на церковну традицію, проте може створювати труднощі для сприйняття сучасним читачем.

Концептуальна пара *unschuldigen Leiden und Sterben* перекладена як «невинне терпіння і смерть», де лексема «терпіння» використана замість більш точного відповідника «страждання». Концепт *die Erlösung* (відкуплення, спасіння) перекладено як «відпущення», що звужує богословський зміст оригіналу. Німецький термін *die Erlösung* має ширше значення, включаючи юридичний аспект викупу та звільнення від гріха, тоді як «відпущення» в українській мові асоціюється переважно з прощенням гріхів.

Сотеріологічні концепти, пов'язані з християнським ученням про спасіння, відтворюються в перекладі з певними смисловими модифікаціями. Концепт *Gewalt des Teufels* перекладено як «влада злого духа», тоді як усталений відповідник для терміна *der Teufel* в українській мові – «диявол». Заміна конкретного персоніфікованого «диявола» на більш абстрактний «злий дух» може бути інтерпретована як спроба уникнути надмірної демонізації, проте таке рішення порушує термінологічну точність.

Концепт *heiligen teuren Blut* перекладено як «дорогоцінна свята кров» з інверсією означень, що не впливає на смислове наповнення, але відображає

особливості синтаксису української мови, де означення частіше передують означуваному слову.

Проблемним є переклад концепту *Seligkeit* як «щастя». В українській богословській термінології відсутній усталений однослівний відповідник для цього поняття, яке включає значення блаженства, спасіння, вічного щастя в присутності Бога. Найбільш точним перекладом був би описовий варіант «блаженство» або «вічне щастя в Богові», проте перекладач обрав спрощений варіант «щастя», що призводить до часткової втрати богословського змісту.

Концепт *Vergebung der Sünden* перекладено як «відпущення гріхів», що відповідає українській православній та греко-католицькій термінологічній традиції. Варто зазначити, що в сучасних протестантських перекладах частіше використовується варіант «прощення гріхів», тоді як «відпущення» має більш виражені літургійні конотації, пов'язані з таїнством сповіді.

Еклезіологічні концепти, пов'язані з церквою та церковним життям, виявляють значні відмінності в перекладі порівняно з оригіналом. Концепт *heilige christliche Kirche* цілком очікувано перекладено як «свята християнська церква», що зберігає всі компоненти оригінального поняття.

Особливий інтерес становить переклад концепту *Gemeinschaft der Heiligen* як «громада віруючих». В українській богословській традиції усталеним відповідником є термін «спільнота святих» або «громада освячених», що відображає ідею єдності всіх християн – живих і померлих. Заміна концепту *der Heiligen* (святі) на «віруючі» змінює богословський акцент: якщо оригінал підкреслює освяченість членів церкви, то переклад акцентує лише на їхній вірі. Крім того, лексема «громада» в сучасному українському контексті часто сприймається як формальне об'єднання, що має юридичний статус, тоді як німецьке *Gemeinschaft* має більш виражений духовний вимір. Такий переклад можна оцінити як недостатньо точний з богословської точки зору.

Концепт *Christenheit* перекладено як «християнство», що є коректним, але не повністю відображає сенс оригіналу. Німецьке *Christenheit* означає не

стільки релігійне вчення, скільки сукупність усіх християн, християнський світ. В українській мові існує термін «християнство» на позначення релігії та «християнський світ» для позначення спільноти вірян, і в даному контексті більш точним був би другий варіант.

Переклад концепту *rechten einigen Glauben* як «правдива віра» є неповним, оскільки не відтворює компонент *einigen* (єдиний, об'єднуючий). У контексті лютеранського богослов'я цей компонент має особливе значення, підкреслюючи єдність церкви навколо істинного вчення. Більш точним перекладом був би варіант «правдива і єдина віра».

Переклад концепту *der Prediger* як «проповідник» відповідає усталеній термінології, тоді як *der Pfarrer* перекладено як «парох», що є регіональним варіантом західноукраїнських говірок, поширеним у греко-католицькому середовищі. Сучасним загальноукраїнським відповідником є «пастор» (для протестантської традиції) або «священник» (для православної та католицької).

Проблемним є переклад концепту *der Seelsorger* як «наставник». Німецький термін буквально означає «піклувальник душ» і позначає священнослужителя, який здійснює духовну опіку. Українським відповідником є термін «духівник» або описовий варіант «душпастир». Переклад «наставник» не відображає специфічного релігійного значення оригіналу і може сприйматися як позначення світської наставницької функції.

Літургійні концепти, пов'язані з богослужбовою практикою, виявляють значну варіативність у перекладі. Концепт *das Sakrament* перекладено архаїчною формою «тайна» замість сучасного «таїнство». Вибір архаїчної форми підкреслює зв'язок з традицією, проте може ускладнювати розуміння для сучасного читача. Аналогічно, концепт *die Heilige Taufe* перекладено архаїчною формою «святе хрищення» замість сучасного «святе хрещення». Використання церковнослов'янізму «хрищення» відображає вплив традиційної церковної термінології на переклад 1952 року.

Концепт *das Sakrament des Altars* перекладено як «тайна господньої вечері», що відображає протестантське розуміння цього таїнства як спогаду про

Тайну Вечерю Христа з учнями. У католицькій традиції цей концепт перекладається як «таїнство вівтаря» або «Євхаристія», а в православній – як «таїнство Євхаристії» або «Святе Причастя». Проблемним є переклад концепту *die Verheißung Gottes* (Божа обітниця) як «Божа заповідь». Німецьке *die Verheißung* означає обіцянку або пророцтво, тоді як заповідь передається німецьким *das Gebot*. Таке перекладацьке рішення призводить до богословської неточності, оскільки змішує поняття Божого наказу (заповіді) та Божої обіцянки (обітниці).

Низка концептів, пов'язаних з молитовними практиками (*sich zu segnen, sich mit heiligen Kreuz zu segnen, Gebetlein, der Abendsegen, das Benedicte, das Gratias*), відсутні в українському перекладі, що свідчить про значні скорочення оригінального тексту в перекладній версії. Такі скорочення зумовлені, ймовірно, прагматичними міркуваннями, проте вони збіднюють практичний аспект катехісису, який в оригіналі містить детальні вказівки щодо молитовної практики. Етичні концепти в українському перекладі відтворюються здебільшого адекватно. Концепт *das Gebot* послідовно перекладається як «заповідь», що відповідає усталеній українській термінології. Концепт *göttlicher Güte und Barmherzigkeit* перекладено як «Божа доброта і милосердя», що зберігає смислове наповнення оригіналу.

Концепт *die Wille Gottes* перекладено як «Божа воля» з інверсією компонентів, що є природним для української мови. Концепт *Fleisches Wille* перекладено як «воля нашого тіла» з додаванням присвійного займенника, що робить вислів більш персоналізованим і конкретним.

Хамартіологічні концепти, пов'язані з ученням про гріх, відтворюються з певними особливостями. Концепт *das Sünde* перекладено усталеним відповідником «гріх». Концепт *die Buße* перекладено як «каяття», що відповідає українській богословській традиції. Варто зазначити, що в католицькій традиції поширений також варіант «покута», який підкреслює аспект відшкодування за гріх. Концепти *die Sünde zu binden* та *die Sünde zu behalten* перекладені однаково – «задержати гріхи», хоча в оригіналі вони мають різні нюанси: *binden*

(зв'язувати) та *behalten* (утримувати). Концепт *die Sünde zu erlassen* перекладено як «відпустити гріхи», що відповідає традиційній термінології.

Концепти *die Absolution* та *die Lossprechung*, що позначають відпущення гріхів у таїнстві сповіді, відсутні в перекладі через скорочення відповідних фрагментів тексту.

Есхатологічні концепти, пов'язані з кінцевою долею людства, виявляють певні особливості в перекладі. Концепт *Auferstehung der Toten* перекладено як «воскресення мертвих», що відповідає усталеній українській термінології.

Концепт *das ewige Leben* перекладено як «життя будучого віку», що є архаїчною формою, характерною для церковнослов'янської традиції. Сучасним відповідником є «вічне життя», проте вибір архаїчної форми можна пояснити орієнтацією на текст Символу віри, де традиційно використовується формулювання «життя будучого віку». Концепт *Himmelreich* (Царство Небесне) відсутній у перекладі через скорочення відповідного фрагмента тексту. Молитовні концепти, пов'язані з молитовною практикою, відтворюються з різним ступенем точності. Концепт *das Gebet* перекладено як «прохання», що є невдалим рішенням, оскільки в українській мові існує прямий відповідник «молитва». Заміна загального поняття «молитва» на більш специфічне «прохання» звужує семантичне поле концепту, оскільки молитва включає не лише прохання, а й подяку, славослів'я, покаяння тощо.

Концепт *die Kinder Gottes* перекладено як «Божі діти» з інверсією компонентів, що природно для української мови. Концепт *das Name Gottes* перекладено як «Боже ім'я», що відповідає українській релігійній традиції.

Концепт *der Gottes Reich* перекладено як «царство Боже», що є усталеним терміном в українській богословській традиції. У цьому випадку важливо зберегти характерну для українського релігійного дискурсу послідовність компонентів «царство Боже», а не «Боже царство», хоча обидва варіанти граматично коректні. Проблемним є переклад концепту *heiligen Wort Gottes* як «святе слово» замість усталеного «Слово Боже». Таке рішення призводить до

втрапи важливого теологічного аспекту – божественного походження слова, що є центральним для протестантського принципу *sola scriptura* (тільки Писання).

Концепт *die Versuchung* перекладено як «спокуса», що відповідає українській богословській традиції. Концепт *tägliches Brot* перекладено як «хліб щоденний», що зберігає біблійну формулу з молитви «Отче наш».

Концепт *Vaterunser* перекладено як «Отчечаш», що відповідає усталеній українській термінології, де назва молитви пишеться разом.

3.3. Визначення вдалості чи невдалості відтворення християнсько-богословських концептів

Аналіз відтворення християнсько-богословських концептів у перекладі «Малого Катехізису» Мартіна Лютера українською мовою дозволяє визначити ступінь адекватності перекладацьких рішень та виявити фактори, що впливають на якість перекладу релігійної термінології.

Оцінюючи вдалість перекладу християнсько-богословських концептів, доцільно керуватися такими критеріями:

1. Богословська точність – збереження в перекладі теологічного змісту оригінального концепту, відсутність смислових зсувів, що можуть призвести до викривлення віровчення.

2. Термінологічна усталеність – відповідність обраного варіанту перекладу традиційній термінології цільової мови, зокрема з урахуванням конфесійної специфіки.

3. Комунікативна ефективність – здатність перекладеного концепту бути зрозумілим для цільової аудиторії, враховуючи її мовну компетенцію та релігійний досвід.

4. Стилiстична відповідність – збереження в перекладі реєстру, тональності та стилістичних особливостей оригіналу, зокрема його сакрального характеру.

5. Функціональна еквівалентність – забезпечення такого ж впливу на читача перекладу, який оригінал має на свою цільову аудиторію.

Вдалі перекладацькі рішення

Український переклад «Малого Катехізісу» демонструє значну кількість вдалих перекладацьких рішень, що забезпечують адекватне відтворення християнсько-богословських концептів.

Теоцентричні та христологічні концепти здебільшого перекладені з високим ступенем точності. Концепти *der Gott* (Бог), *der Herr* (Господь), *Jesus Christus* (Ісус Христос), *der Vater* (Отець), *der Sohn* (Син), *der Heilige Geist* (Святий Дух), *Jungfrau Maria* (Діва Марія) відтворені за допомогою усталених відповідників, що функціонують в українському релігійному дискурсі протягом століть, відповідники є термінологічно закріпленими, стилістично маркованими як сакральні та зрозумілими для цільової аудиторії.

Переклад концепту *der Schöpfer* як «творець» зберігає всі семантичні компоненти оригіналу та відповідає українській богословській традиції. Аналогічно, концепт *die Seele* адекватно відтворений як «душа», що є усталеним відповідником у релігійному дискурсі.

Вдалим є переклад сотеріологічних концептів *heiligen teuren Blut* (дорогоцінна свята кров), *unschuldigen Leiden und Sterben* (невинне терпіння і смерть), *Vergebung der Sünden* (відпущення гріхів), які передають ключові аспекти християнського вчення про спасіння.

Еклезіологічний концепт *heilige christliche Kirche* коректно перекладений як «свята християнська церква», що зберігає всі компоненти оригінального поняття та відповідає усталеній термінології.

Переклад есхатологічного концепту *Auferstehung der Toten* як «воскресення мертвих» є точним і відповідає українській богословській традиції. Молитовні концепти *die Kinder Gottes* (Божі діти), *das Name Gottes* (Боже ім'я), *der Gottes Reich* (царство Боже), *tägliches Brot* (хліб щоденний), *die Versuchung* (спокуса) перекладені з високим ступенем точності, зберігаючи богословський зміст оригіналу.

Поряд із вдалими рішеннями переклад містить низку проблемних моментів, які можна класифікувати за такими категоріями:

Найсерйознішими недоліками є неточності, що призводять до викривлення богословського змісту оригіналу:

Переклад концепту *Gewalt des Teufels* як «влада злого духа» замість «влада диявола» є невдалим, оскільки в лютеранській традиції, як і в християнстві загалом, диявол є конкретною особистістю, а не абстрактною силою. Заміна конкретного персоніфікованого «диявола» на більш абстрактний «злий дух» розмиває чіткість богословського вчення.

Переклад концепту *Gemeinschaft der Heiligen* як «громада віруючих» не відображає повного богословського змісту оригіналу. В лютеранській традиції цей концепт означає спільноту всіх християн – як живих, так і померлих, об'єднаних у Христі. Український варіант «громада віруючих» може інтерпретуватися лише як конкретна локальна релігійна спільнота, що значно звужує богословський зміст.

Переклад концепту *Seligkeit* як «щастя» не передає повноти богословського значення цього терміна, який включає ідеї блаженства, спасіння, вічного щастя в присутності Бога. Точнішим було б використання терміна «блаженство» або описового варіанту «вічне щастя в Богові».

Особливо проблемним є переклад концепту *die Verheißung Gottes* (Божа обітниця) як «Божа заповідь», неточність змінює богословський зміст, оскільки обітниця – це Божа обіцянка, тоді як заповідь – це Божий наказ. Така підміна понять може призвести до неправильного розуміння відносин між Богом і людиною в контексті завіту.

Переклад концепту *heiligen Wort Gottes* як «святе слово» замість «Слово Боже» призводить до втрати важливого богословського аспекту – божественного походження слова, що є центральним для протестантського принципу *sola scriptura*. Другою категорією проблемних моментів є використання архаїчних форм, що може ускладнювати розуміння тексту

сучасним читачем: Переклад концепту *der Allmächtige* як «всемогучий» замість сучасного «всемогутній» відображає архаїчність мови перекладу.

Концепт *Reich des Todes* перекладено архаїчним церковнослов'янізмом «ад» замість сучасних відповідників «пекло» або «царство смерті». Концепт *das Sakrament* перекладено архаїчною формою «тайна» замість сучасного «таїнство». Аналогічно, *die Heilige Taufe* перекладено як «святе хрищення» замість сучасного «святе хрещення».

Концепт *die Heiligung* перекладено архаїчною формою «посвячення» замість сучасного «освячення». Використання архаїзмів у релігійному тексті може мати подвійний ефект: з одного боку, воно створює відчуття урочистості та зв'язку з традицією, з іншого – може ускладнювати розуміння для читачів, не знайомих із церковнослов'янською лексикою.

Третя категорія проблемних аспектів пов'язана з регіональними та конфесійними особливостями українського релігійного дискурсу:

Переклад концепту *der Pfarrer* як «парох» відображає вплив західноукраїнської греко-католицької традиції. Цей термін може бути незрозумілим для читачів з інших регіонів України, де поширені терміни «священник» або «пастор» (залежно від конфесії).

Використання таких відповідників як «відпущення гріхів» замість «прощення гріхів» відображає вплив православної та греко-католицької термінології, що може дещо суперечити протестантській специфіці оригіналу.

Четверта категорія проблем пов'язана зі значними скороченнями оригінального тексту в перекладі:

Відсутність перекладу для концептів *Himmelreich*, *die Absolution*, *die Lossprechung*, *sich zu segnen*, *sich mit heiligen Kreuz zu segnen*, *Gebetlein*, *der Abendseggen*, *das Benedicte*, *das Gratias* зумовлена скороченням відповідних фрагментів оригіналу. Такі скорочення збіднюють практичний аспект катехізису, який в оригіналі містить детальні вказівки щодо молитовної практики.

Особливо проблемним є скорочення фрагмента з цитатою з Біблії, яка пояснює концепт *Amt der Schlüssel* (уряд ключів): «Unser Herr Jesus Christus spricht bei Matthäus im sechzehnten Kapitel zu Petrus: „Ich will dir des Himmelreichs Schlüssel geben: alles, was du auf Erden binden wirst, soll auch im Himmel gebunden sein, und alles, was du auf Erden lösen wirst, soll auch im Himmel gelöst sein."». Відсутність цієї цитати значно ускладнює розуміння концепту *Amt der Schlüssel*, який є центральним для розуміння лютеранського вчення про ключі Царства Небесного.

Фактори, що вплинули на якість перекладу

Аналіз вдалих і невдалих аспектів відтворення християнсько-богословських концептів дозволяє виявити фактори, що вплинули на якість перекладу. Переклад був виконаний у 1952 році, що пояснює наявність архаїчних форм та певну орієнтацію на церковнослов'янську традицію. У цей період українська богословська термінологія не була достатньо кодифікованою, особливо в протестантському контексті, що зумовило певну варіативність у виборі відповідників. Переклад демонструє вплив православної та греко-католицької термінологічної традиції, що може пояснюватися релігійним і культурним контекстом України, де ці конфесії історично домінували. Такий вплив призводить до певного нівелювання протестантської специфіки оригіналу.

Використання регіональних варіантів релігійної термінології (наприклад, «парох») відображає нестандартизованість української богословської лексики в середині ХХ століття та можливий вплив західноукраїнських діалектів на мову перекладача. Значні скорочення оригінального тексту, особливо в частині практичних настанов, можуть бути зумовлені прагматичними міркуваннями, такими як обмеження обсягу видання або адаптація тексту для певної цільової аудиторії.

На основі проведеного аналізу можна визначити основні напрями вдосконалення перекладу християнсько-богословських концептів у «Малому Катехізисі»:

1. Богословська корекція

Виправлення неточностей, що призводять до викривлення богословського змісту оригіналу:

1. Заміна «влада злого духа» на «влада диявола»
2. Заміна «громада віруючих» на «спільнота святих» або «громада освячених»
3. Заміна «щастя» на «блаженство» або «вічне щастя в Богові»
4. Заміна «Божа заповідь» на «Божа обітниця»
5. Заміна «святе слово» на «Слово Боже»
6. Заміна «наставник» на «духівник» або «душпастир»

2. Термінологічна модернізація

Оновлення архаїчних форм з урахуванням сучасної української богословської термінології:

- Заміна «всемогучий» на «всемогутній»
- Заміна «ад» на «пекло» або «царство смерті»
- Заміна «тайна» на «таїнство»
- Заміна «хрищення» на «хрещення»
- Заміна «посвячення» на «освячення»

3. Відновлення пропущених фрагментів

Доповнення перекладу відсутніми фрагментами оригіналу, особливо тими, що містять важливі богословські концепти та практичні настанови:

- Відновлення біблійних цитат, що пояснюють концепт *Amt der Schlüssel*
- Переклад фрагментів, пов'язаних з молитовною практикою (*sich zu segnen, Gebetlein, der Abendsegen* тощо)
- Відновлення всіх пояснень щодо таїнств та церковної практики

4. Стандартизація термінології

Забезпечення послідовності у використанні богословської термінології з урахуванням протестантської специфіки оригіналу:

- Уніфікація перекладу концепту *der Teufel* як «диявол» в усьому тексті

- Послідовне використання термінів «прощення гріхів» або «відпущення гріхів»
- Стандартизація перекладу термінів, пов'язаних з церковною ієрархією (*der Pfarrer, der Prediger, der Seelsorger*)

Висновки щодо відтворення християнсько-богословських концептів

Проведений аналіз відтворення християнсько-богословських концептів в українському перекладі «Малого Катехісису» Мартіна Лютера дозволяє зробити такі висновки:

1. **Переважання адекватних перекладацьких рішень** – більшість християнсько-богословських концептів відтворено за допомогою усталених відповідників, що забезпечує збереження богословського змісту оригіналу. Особливо успішним є переклад теоцентричних, христологічних та есхатологічних концептів.

2. **Наявність богословських неточностей** – у перекладі виявлено кілька випадків неточного відтворення християнсько-богословських концептів, що призводить до часткового викривлення віровчення. Такі неточності зумовлені недостатньою кодифікованістю української протестантської термінології на момент створення перекладу та впливом православної та греко-католицької традицій.

3. **Використання архаїчної лексики** – переклад характеризується значною кількістю архаїзмів та церковнослов'янizmів, що створює ефект урочистості, але може ускладнювати розуміння для сучасного читача.

4. **Скорочення оригінального тексту** – український переклад містить значні скорочення порівняно з оригіналом, що призводить до втрати важливих богословських концептів та практичних настанов.

5. **Вплив конфесійних і регіональних особливостей** – переклад відображає вплив православної та греко-католицької термінологічної традиції, а також регіональних особливостей української релігійної лексики.

6. **Потреба у перекладацькій ревізії** – для забезпечення адекватного відтворення християнсько-богословських концептів необхідна ревізія

перекладу з урахуванням сучасної української богословської термінології, протестантської специфіки оригіналу та потреб сучасної цільової аудиторії.

7. **Цінність історичного перекладу** – незважаючи на виявлені недоліки, український переклад 1952 року має історичну та лінгвістичну цінність як свідчення розвитку української богословської термінології та перекладацької традиції релігійних текстів.

Таким чином, український переклад «Малого Катехізису» Мартіна Лютера демонструє складнощі відтворення християнсько-богословських концептів у контексті міжмовного та міжконфесійного перекладу. Удосконалення перекладу релігійної термінології вимагає комплексного підходу, що враховує богословський зміст, термінологічну усталеність, комунікативну ефективність, стилістичну відповідність та функціональну еквівалентність.

Висновки до Розділу 3

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що переклад є в основному адекватним, хоча і має певні проблеми з термінологією, що могли бути викликані дистанцією в часі між сучасністю та часом написання перекладу, його діаспорним характером, або неузгодженістю термінології.

ВИСНОВКИ

Виконане дослідження християнсько-богословських концептів у "Малому Катехізисі" Мартіна Лютера та його українському діаспорному перекладі дозволяє сформулювати низку теоретичних та практичних висновків щодо особливостей відтворення релігійної термінології у перекладі.

Релігійний переклад становить особливу галузь перекладознавства з огляду на специфіку поєднання лінгвістичних, культурологічних та богословських аспектів. Християнсько-богословські концепти як одиниці релігійної комунікації характеризуються термінологічністю, приналежністю до релігійної сфери та специфічним християнським змістом. Багатозначність значення таких концептів зумовлює складність їх адекватного відтворення в перекладі, особливо в міжконфесійному контексті.

Аналіз лексико-семантичного аспекту оригінального тексту "Малого Катехізису" виявив ієрархічно організовану систему релігійної лексики від загальноновживаних релігійних понять до складних богословських концептів, що відображають конфесійну специфіку лютеранського віровчення. Встановлено наявність спеціальної термінології, яка відрізняється від православної та католицької традицій, що створює додаткові труднощі при перекладі на українську мову, де історично домінувала православна термінологія.

Стилістичний аналіз оригіналу продемонстрував чітку структурованість тексту з поділом на п'ять основних розділів (*Hauptstücke*) та чотири додатки. Виявлено варіативність стилістичних моделей організації тексту: модель "теза-питання-пояснення" у перших трьох розділах та структура "блок питань-відповіді" в останніх двох. Така стилістична організація відображає дидактичну спрямованість катехізису та полегшує сприйняття релігійної інформації.

Застосування розроблених критеріїв відбору дозволило виокремити в тексті оригіналу понад 70 християнсько-богословських концептів, які класифіковано за тематичними групами: теоцентричні, христологічні, сотеріологічні, еклезіологічні, хамартіологічні, літургійні, етичні, есхатологічні

та молитовні концепти. Встановлено, що кожна група має специфічні особливості функціонування в тексті та вимагає диференційованого підходу при перекладі.

Порівняльний аналіз християнсько-богословських концептів в оригіналі та перекладі виявив превалювання стратегії використання усталених терміно-еквівалентів. Найбільш успішно відтворено теоцентричні концепти (*der Gott* – Бог, *der Herr* – Господь, *der Vater* – Отець, *der Sohn* – Син, *der Heilige Geist* – Святий Дух), христологічні концепти (*Jesus Christus* – Ісус Христос, *Jungfrau Maria* – Діва Марія), а також більшість етичних концептів (*das Gebot* – заповідь, *göttlicher Güte und Barmherzigkeit* – Божа доброта і милосердя, *die Wille Gottes* – Божа воля).

Виявлено чотири типи проблем у відтворенні християнсько-богословських концептів: неточності богословського характеру, використання архаїчних форм, вплив регіональних та конфесійних особливостей, а також скорочення та пропуски оригінального тексту. Найсерйознішими недоліками є богословські неточності, що призводять до викривлення змісту оригіналу: переклад *Gewalt des Teufels* як "влада злого духа" замість "влада диявола", *Gemeinschaft der Heiligen* як "громада віруючих" замість "спільнота святих", *die Verheißung Gottes* як "Божа заповідь" замість "Божа обітниця".

Значну частину перекладу становлять архаїчні форми (*Reich des Todes* – "ад", *die Heilige Taufe* – "святе хрищення", *das Sakrament* – "тайна", *die Heiligung* – "посвячення"), що відображає вплив церковнослов'янської традиції на українську релігійну термінологію середини ХХ століття. Такі архаїзми створюють ефект урочистості, але можуть ускладнювати розуміння для сучасного читача.

Встановлено значний вплив православної та греко-католицької термінологічної традиції на переклад протестантського тексту, що призводить до певного нівелювання конфесійної специфіки оригіналу. Вибір таких відповідників як "парох" для *der Pfarrer*, "відпущення гріхів" для *Vergebung der*

Sünden відображає регіональні та конфесійні особливості української релігійної лексики.

Виявлено суттєві скорочення оригінального тексту в перекладі, особливо в частині практичних настанов щодо молитовної практики. Відсутність перекладу для концептів *Himmelreich, die Absolution, die Lossprechung, sich zu segnen, Gebetlein* та інших збіднює практичний аспект катехізису та ускладнює розуміння лютеранської духовної традиції.

Основними факторами, що вплинули на якість перекладу, визначено історичний контекст його створення (1952 рік), конфесійну специфіку перекладу, регіональні особливості української мови та прагматичні міркування. Період створення перекладу характеризується недостатньою кодифікованістю української богословської термінології, особливо в протестантському контексті, що пояснює варіативність у виборі відповідників.

На основі проведеного аналізу визначено чотири основні напрями вдосконалення перекладу: богословська корекція неточностей, термінологічна модернізація архаїчних форм, відновлення пропущених фрагментів оригіналу та стандартизація релігійної термінології з урахуванням протестантської специфіки. Такий комплексний підхід забезпечить адекватне відтворення християнсько-богословських концептів у перекладі "Малого Катехізису".

Результати дослідження підтверджують необхідність застосування інтегрованого підходу до перекладу релігійних текстів, який би враховував лінгвістичні, богословські та культурологічні аспекти. При перекладі християнсько-богословських концептів перекладач повинен керуватися не лише лінгвістичними критеріями, але й враховувати богословську точність, термінологічну усталеність, комунікативну ефективність, стилістичну відповідність та функціональну еквівалентність.

Запропонована методика аналізу відтворення християнсько-богословських концептів може бути застосована для дослідження інших релігійних текстів, зокрема для порівняльного аналізу перекладів Біблії, літургійних текстів, богословських трактатів різними мовами та в різних

конфесійних традиціях. Перспективними напрямками подальших досліджень є вивчення еволюції української протестантської термінології, компаративний аналіз відтворення християнсько-богословських концептів у перекладах різних конфесій, а також дослідження впливу конфесійної приналежності перекладача на вибір термінологічних еквівалентів.

Теоретична значущість дослідження полягає в розробці критеріїв відбору та аналізу християнсько-богословських концептів, систематизації методів їх перекладу та виявленні факторів, що впливають на якість відтворення релігійної термінології. Практична цінність роботи визначається можливістю застосування результатів дослідження для створення нових та редагування існуючих перекладів релігійних текстів, укладання двомовних словників релігійної термінології, а також у практиці викладання релігійного перекладу.

Релігійний переклад залишається одним із найскладніших видів перекладацької діяльності, оскільки вимагає від перекладача не лише мовної компетенції, але й глибоких знань у галузі богослов'я, релігійної культури та історії церкви. Адекватне відтворення християнсько-богословських концептів можливе лише за умови комплексного врахування лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, що визначають функціонування релігійної термінології в різних мовах та конфесійних традиціях.

Глосарій

1. das Gebot- заповідь
2. der Gott- Бог
3. der Herr- Господь
4. das Sünde- гріх
5. der Glaube- Визнання віри
6. die Schöpfung- створення
7. der Allmächtige- всемогучий
8. der Schöpfer- творець
9. die Seele- душа

10. göttlicher Güte und Barmherzigkeit- Божа доброта і милосердя
11. Jesus Christus- Ісус Христос
12. der Vater- Отець
13. der Sohn- Син
14. der Heilige Geist- Святий Дух
15. Jungfrau Maria- Діва Марія
16. Reich des Todes- пекло
17. von den Toten auferstanden- воскрес
18. in den Himmel aufgefahen- вознісся на небо
19. die Erlösung- відпущення
20. Gewalt des Teufels- влада диявола
21. heiligen teuren Blut- дорогоцінна свята кров
22. unschuldigen Leiden und Sterben- невинні страждання і смерть
23. Seligkeit- щастя в Богові
24. heilige christliche Kirche- свята християнська церква
25. Gemeinschaft der Heiligen- громада освячених
26. Vergebung der Sünden- відпущення гріхів
27. Auferstehung der Toten- воскресення мертвих
28. das ewige Leben- життя будучого віку
29. die Heiligung- освячення
30. das Evangelium-Євангеліє
31. die Gaben- дари
32. Christenheit- християнство
33. rechten einigen Glauben- єдина правдива віра
34. die Gläubigen- віруючі
35. die Himmel- небо
36. die Erde- земля
37. das Gebet- молитва
38. die Kinder Gottes- Божі діти
39. das Name Gottes-Боже ім'я

40. der Gottes Reich- Царство Боже
41. heiligen Wort Gottes- Слово Боже
42. die Wille Gottes-Божа воля
43. der Teufel- диявол
44. Fleisches Wille- воля нашого тіла
45. tägliches Brot- хліб щоденний
46. die Versuchung- спокуса
47. das Sakrament- таїнство
48. die Heilige Taufe- святе хрещення
49. die Verheißung Gottes- Обітниця Божа
50. die Gottes Gnade- Божа ласка
51. das Sakrament des Altars- таїнство господньої вечері
52. die heilige Abendmahl- святе причастя
53. das Leib und Blut Christus- Тіло і Кров Христа
54. die heiligen Evangelisten- святі євангелісти
55. der Apostel- апостол
56. das Fasten- піст
57. Amt der Schlüssel- уряд ключів
58. die Beichte- сповідь
59. die Vergebung-прощення
60. der Katechismus- катехізм, катехісис, катехизм
61. die Buße- каяття
62. Himmelreich- Царство Небесне
63. die Sünde zu binden- задержати гріхи
64. die Sünde zu erlassen- відпустити гріхи
65. die Sünde zu behalten- задержати гріхи
66. die Absolution- прощення
67. der Beichtiger- сповідник
68. Vaterunser- Отчечаш
69. die Lossprechung- прощення гріхів, відпущення гріхів

70. sich zu segnen- благословляти себе
71. sich mit heiligen Kreuz zu segnen- осяяти себе хресним знаменем
72. Gebetlein- маленька молитва
73. Amen- амінь
74. der Abendsegen- вечірнє благословення
75. das Benedicte- дяка за їжу
76. das Gratias- молитва після їжі
77. der Bischof- єпископ
78. der Pfarrer- піп
79. der Prediger- проповідник
80. der Seelsorger- духовний наставник, душепастир

Список літератури

1. Мацьків П. В. Мовна репрезентація концепту Бог у біблійному дискурсі. // Наукові праці Дрогобицького держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. –Т. 92. Випуск 79. Філологія. Мовознавство. –С. 33-37 2007.
2. Шмігер Т. Релігійний переклад як галузь перекладознавства.// Львівський національний університет імені Івана Франка –Випуск 129. Іноземна Філологія –С. 153-160 2016 URL:[https://vue.gov.ua/Сакральне дата звернення 28.04.2025](https://vue.gov.ua/Сакральне_дата_звернення_28.04.2025)
3. Norden Rudolph F. Symbols and their meaning// Concordia Publishing House 1985
4. Nida E. Toward a Science of Translating.// Leiden, Brill 1964 <https://bible-lessons.in.ua/dictionary.html> дата звернення 07.05.2025
5. Бабич Н. Д. Проблеми терміновживання і термінотворення в сучасному конфесійному стилі. Сучасна українська богословська термінологія : від історичних традицій до нових концепцій : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Львів, 13-15 травня 1998 р.). Львів : Вид-во Львів. Богослов. Акад., 1998. С. 161–169.
6. Яремчук С. О. Система богословських термінів: семантика лексем апостол, Біблія, Євангеліє//Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2007, с. 1
7. Борисенко Ю. А. Практикум з перекладу (німецька та українська мови). Вінниця : Нова Книга, 2013. 504 с.
8. Гудманян А. Г., Сітко А. В., Єнчева Г. Г. Основи перекладознавства : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2020. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/47569> (дата звернення: 08.05.2025).
9. Демецька В. В. Теорія адаптації в перекладі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.16. Київ, 2008. 36 с.
10. Енциклопедія перекладознавства. Том 2 / пер. з англ. Вінниця : Нова книга, 2020. 264 с.

11. Іванченко А. В. Дискурсотворчі фактори у перекладі художньої прози (на матеріалі українських перекладів романів Стівена Кінга) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2010. 20 с.
12. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Лексичні труднощі. Вінниця : Нова Книга, 2001. 303 с.
13. Карабан В. І., Борисова О. В., Колодій Б. М., Кузьміна К. А. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2003. 205 с.
14. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті Євроінтеграції України : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Одеса, 2011. 20 с.
15. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія та практика перекладу (Німецька мова). Вінниця : Нова книга, 2006. 596 с.
16. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посібник. Київ : Юніверс, 2003. 279 с.
17. Кривонос Я. В. Методологія перекладацької інтерпретації метафоричного концептопростору першотвору (на матеріалі українських перекладів творів англійських та американських романтиків) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2008. 20 с.
18. Кучер З. І. Галузевий переклад. Німецька мова : навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2018. 141 с.
19. Кучер З. І. Практика перекладу : навч. посібник. Вінниця : Нова Книга, 2013. 504 с.
20. Макеєв К. С. Жанрові особливості українського перекладу німецьких фармацевтичних текстів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2009. 20 с.
21. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 304 с.

22. Огуй О. Д. Актуальні проблеми німець-українського перекладу. Чернівці : Рута, 2004. 256 с.
23. Пім Е. Теоретичні парадигми в перекладознавстві / пер. з англ. 2019. URL: <https://books.google.com.ua> (дата звернення: 08.05.2025).
24. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.
25. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
26. Alves Filho P. E., Milton J. The mixed identity of the catholic religion in the texts translated by the Jesuit Priest Jose de Anchieta in 16th Century Brazil. *Trans Rev Traductol*. 2017. Vol. 12. P. 67–79.
27. Amaladass A. The writing catechism and translation strategies of three Jesuits in South India: Henrique Henriques, Roberto de Nobili and Joseph Beschi. *Translating catechisms: entangling christian history* / eds. A. Flüchter, R. Wirbser. Leiden : Brill, 2017. P. 233–254.
28. Bachmann-Medick D. Migration as translation. *Migration. changing concepts, critical approaches* / eds. D. Bachmann-Medick, J. Kugele. Berlin; Boston : De Gruyter, 2018. P. 273–293.
29. Banerjee P. Postcards from the Harem: the cultural translation of Niccolao Manucci's Book of Travels. *The 'Book' of Travels: genre, ethnology, and pilgrimage, 1250–1700* / ed. P. J. Brummett. Leiden : Brill, 2009. P. 241–282.
30. Boklund-Lagopoulou K., Lagopoulos A. Ph. The role of methodology in semiotic theory building. *Punctum*. 2017. Vol. 3(2). P. 5–32.
31. Caroti S. "Accedit Theologicum Argumentum": discussing transubstantiation in commenting Aristotle; *Commentarius Collegii Conimbricensis on Aristotle's De generatione. Jesuit philosophy on the eve of modernity* / ed. C. Casalini. Leiden : Brill, 2019. P. 166–189.

32. Chakravarti A. The Empire of Apstoles: religion, accommodation, and the imagination of empire in early modern Brazil and India. Oxford : Oxford University Press, 2018. 384 p.
33. Deutsche Bibelübersetzungen im Vergleich.
<https://www.die-bibel.de/bibeln/bibelkenntnis/wissen-bibeluebersetzung/deutsche-bibeluebersetzungen-im-vergleich/> (дата звернення 08.04.2025).
34. Die Lutherbibel 2017. Available at: <https://www.die-bibel.de/bibeln/online-bibeln/lutherbibel-2017/bibeltext/> (дата звернення 08.04.2025).
35. Die revidierte Lutherbibel 2017. <https://www.die-bibel.de/bibeln/online-bibeln/lutherbibel-2017/informationen-zur-bibeluebersetzung/> (дата звернення 08.04.2025).
36. Die Revision der Lutherbibel. <https://www.die-bibel.de/ueber-uns/unsere-uebersetzungen/lutherbibel-2017/wasistneu/revision/> (дата звернення 12.04.2025).
37. Dudenverlag. Duden. Deutsches Universalwörterbuch (2001). 4., neu bearb. u. erw. Mannheim u. a.: Dudenverlag.
38. Eduard Kopp. Das Interview mit Die Bibel neu gelesen: Der Hirsch lechzt nicht mehr. Interview zur Revision der Lutherbibel.
<https://www.ekd.de/revision-lutherbibel-christoph-kaehler-12544.htm> (а дата звернення 18.04.2025).
39. Erdmann J. Semiotics of pictorial signs on Social Networking Signs: Remarks on a neglected field of study. Punctum. International Journal of Semiotics. 2015. Vol. 1(1). P. 7–26.
40. Leone M. Designing imperfection: The semiotics of the pixel. Punctum. International Journal of Semiotics. 2018. Vol. 4(1). P. 79–105.
41. Luther Bibel 1545.
<https://www.biblegateway.com/versions/Luther-Bibel-1545-LUTH1545/#booklist> (дата звернення 18.04.2025)

42. Marino G. Semiotics of Spreadability: A systematic approach to Internet memes and virality. *Punctum. International Journal of Semiotics*. 2015. Vol. 1(1). P. 26–43.
43. Nogueira P. Ways of Feeling: Audience's meaning making in interactive documentary through an analysis of Fort McMurray. *Punctum. International Journal of Semiotics*. 2015. Vol. 1(1). P. 67–79.
44. Pärn K. Metaphorical modelling as research method in semiotics. *Punctum*. 2017. Vol. 3(2). P. 33–60. DOI: 10.18680/hss.2017.0014.
45. TAUS Post-editing Guidelines. TAUS. 2016.
<https://www.taus.net/think-tank/articles/postedit-articles/taus-post-editing-guidelines> (дата звернення 18.04.2025).
46. Tirkkonen-Condit S. Professional vs. non-professional translation: A think-aloud protocol study. *Learning, keeping and using language: Selected papers from the eighth World Congress of Applied Linguistics / eds. M. Halliday, A. K. Gibbons, H. Nicholas*. Amsterdam : John Benjamins, 1990. P. 381–394.
47. Ursula Kocher, Martin Karrer. Making old things new – the revision of Luther's Bible Ausgabe.
<https://www.buw-output.de/en/archive/ausgabe13/making-old-things-new-the-revision-of-luthers-bible/> (дата звернення 14.04.2025).

Zusammenfassung

Lukianenko M. S. Reproduktion christlicher und theologischer Konzepte in der religiösen Übersetzung (auf der Grundlage von Luthers Kleinem Katechismus und seiner ukrainischen Diaspora-Übersetzung)

In dieser Masterarbeit wird untersucht, wie christliche theologische Konzepte aus dem Original des Kleinen Katechismus von Martin Luther in die ukrainische Übersetzung der ukrainischen Diaspora von 1952 übertragen wurden. Es wurden verschiedene Theorien zur religiösen Übersetzung und verschiedene Ansätze dazu berücksichtigt, und die Texte des Originals und der Übersetzung wurden auf lexikalischer, semantischer und stilistischer Ebene untersucht. Auf der Grundlage dieser Arbeit wurde eine Schlussfolgerung über die Angemessenheit dieser Übersetzung aus der Sicht des modernen Lesers im Allgemeinen und der christlich-theologischen Konzepte im Besonderen gezogen und ein deutsch-ukrainisches Glossar christlich-theologischer Begriffe mit 80 Artikeln zusammengestellt.

Schlüsselwörter: religiöse Übersetzung, christlich-theologische Begriffe, Disputationsübersetzung, Katechismus, vergleichende Analyse